

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ROZVRAT RODINY JAKO SOCIÁLNÍ PROBLÉM

Autor práce: Michaela Černovská

Studijní obor: Regionální studia

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: prof. PhDr. Emanuel Pecka, Csc.

Katedra: Katedra společenských věd

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....
Michaela Černovská

Děkuji vedoucímu práce prof. PhDr. Emanuelu Peckovi, Csc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Úvod

Cíle a metodika bakalářské práce

1 Rodina jako instituce a základ státu

- 1.1 Definice pojmu rodina
- 1.2 Rodina a její funkce
- 1.3 Rodina z hlediska svých vztahů
- 1.4 Historický exkurz do rodiny
  - 1.4.1 Teorie rodiny
  - 1.4.2 Od rodiny tradiční k rodině postmoderní

2 Manželství a rodičovství

- 2.1 Manželství a rodičovství
- 2.2 Nesezdaná partnerství
- 2.3 Manželský a rodinný nesoulad
- 2.4 Domácí násilí

3 Rozvrat rodiny a jeho příčiny

- 3.1 Rozvrat rodiny
- 3.2 Rozvrat rodiny a jeho příčiny
- 3.3 Právní úprava zániku manželství
  - 3.3.1 Klasický (sporný) rozvod a rozvod nesporný
- 3.4 Soudní rozhodování o dětech
  - 3.4.1 Společná či střídavá výchova
- 3.4 Vývoj rozvodovosti

4 Rozvrat rodiny a jeho důsledky

- 4.1 Ekonomické a sociální důsledky rozvratu rodiny
- 4.2 Finanční podpora rodiny
- 4.3 Dotazník
- 4.4 Vyhodnocení ankety

Závěr

Seznam literatury

Seznam zkratk

Přílohy

Abstrakt

Abstract

Úvod

Rodina je odedávna považována za základní stavební kámen státu. Stát má za úkol o ni všemožně pečovat. Existuje klasická představa, že společnost se skládá z rodin. Dnes už všichni pojmem rodina rozumíme především manželský pár s dětmi, tedy domácnost tvořenou párem muže a ženy a jejich dětmi. Rodina tak představuje trvalé společenství lidí, kteří spolu bydlí a pod jednou střeou spolu hospodaří. V sociologickém slova smyslu lze rodinu označit jako dynamickou instituci, jejíž forma není stálá a neustále se mění.

V průběhu sto let prošla rodina mnoha změnami. Rodina v současné době plní jiné funkce než v minulosti. Tradiční rodina, trávající až do 19. století, byla překonána. Ekonomické statky již přestávají být pojátkem rodinných vazeb a zájmy rodiny již nejsou nadřazeny zájmům jejich jednotlivých členů. Je tomu právě naopak. Rodina v první polovině 20. století doznala řady změn, z nichž nejpodstatnější je požadavek lásky mezi manželi. Rodina tak vzniká na základě citových vazeb a z hlediska sociologického nabývá formu rodiny nukleární, tvořené manželi a dětmi.

Nejvýraznější změny však můžeme pozorovat od 90. let 20. století, kdy spolu s celkovou transformací české společnosti, v důsledku změn politických či ekonomických, došlo i ke změnám v demografickém vývoji a naše země se tak více přiblížila zemím západním.

Zvyšující se zaměstnanost a zvyšující se možnosti vzdělávání umožňují ženám aktivní zapojení do pracovního procesu, realizace v zaměstnání a nezávislé budování kariéry, a to vše bez ohledu na rodinu a plnění mateřské role. Dochází tedy k oslabení instituce rodiny jako takové a ke zřetelnému nárůstu alternativních forem manželství a životních způsobů, jejichž

extrémním případem může být např. život bez stálého partnera či bez partnera vůbec. Lze tedy předpokládat, že tento nastoupený trend bude následovat vývoj v nejvyspělejších státech. Jako typické se jeví rozšíření soužití v nesezdaném partnerském svazku, jakož i odkládání mateřství do vyššího věku v důsledku budování kariéry. Moderní doba přináší více možností, ať již v rámci studia, cestování či realizace v zaměstnání. Zájmy individuů jsou zde nadřazeny zájmům rodiny, která ustupuje do pozadí. Moderní rodina se nachází v krizi a stále častěji se v důsledku nestability rozpadá.

Již Durkheim poukazoval na to, že manželství slouží jedinci jako ochrana před anomii, tedy vybočením od norem a hodnot, které považuje daná společnost za

normální. Tento jev pak označujeme jako sociální problém. Mezi tyto se pak řadí i rozvrat rodiny. Právě sociologická věda, svým výzkumem těchto problémů, by nám měla dát odpovědi na mnohé otázky a pokusit se nalézt řešení ozdravení tohoto „nenormálního“ chování ve společnosti.

Cíle a metodika bakalářské práce

Ve své práci se zabývám sociálním problémem rozvratu rodiny, jeho možnými příčinami a dopady pro rodinu a společnost. Především pro analýzu možných ekonomických a sociálních dopadů na rodinu jako celek jsem sestavila dotazník, který byl určen především rodičům s dětmi ve své péči, postižených rozvodem či rozvratem rodiny. Rozbor odpovědí všech dotazovaných jsem zařadila ke konci této bakalářské práce.

Její první část začíná definicí pojmu rodina, vycházející jak z Všeobecné encyklopedie, tak i Sociologického slovníku či publikace Demografie, neboť neexistuje jedna jediná definice tohoto pojmu. Historický exkurz mapuje změny v rodině v průběhu staletí a ukazuje nám, jak se rodina vyvíjela až do doby současné, tedy jaký byl přechod od rodiny tradiční, typické až do 19. století, k rodině moderní tak, jak ji známe dnes. Co vše mělo vliv na formování rodiny? Jakých změn doznala rodina v průběhu sto let? Jaké funkce dnes rodina plní? A jaké teorie rodiny máme až do současné doby k dispozici? V odpovědích na tyto otázky jsem vycházela především ze zdrojů Iva Možného Rodina a společnost a Sociologie rodiny a dále pak z publikace Jana Kellera Nedomyšlená společnost.

Druhá část práce pojednává o vzniku manželství, jeho právní úpravě, ale i jiných alternativních formách soužití, jako jsou například zvyšující se soužití nesezdaná, tak charakteristická pro rodinou současnou či v extrémním případě soužití bez partnera, nazývané dnes fenoménem *singles*. Co vše vede v dnešní době člověka k takovým rozhodnutím? Jak s tímto souvisí míra osobní svobody jednotlivce a možnosti, které se naskýtají v souvislosti s transformací společnosti po roce 1989, kdy v rámci těchto změn zaznamenáváme prudký pokles sňatečnosti a zároveň nárůst nesezdaných soužití? Kde se ocitá rodina v teorii individualismu? Co bylo typické pro rodinu před rokem 1989 a co je typické pro rodinu současnou? Jaké jsou preference mladých lidí a co vše je vede k odkládání mateřství do vyššího věku? Toto jsou otázky, na které se pokusím odpovědět v druhé části své práce. Zdrojem mi v tomto případě byla především literatura Dany Hamplové Představy mladých lidí o manželství a rodičovství či publikace Iva Možného Rodina a společnost.

Ve třetí části své práce se pak zabývám rozvratem rodiny. Co vše může být definováno jako rozvrat rodiny? Jaká jsou stádia a možné příčiny rodinného rozvratu? Jak s tímto vším úzce souvisí problematika domácího násilí, která nelze opomenout? Jak se historicky utvářela právní úprava zániku manželství a jaké jsou

dnes stanoveny podmínky rozvodu? Jak v tomto všem figurují děti, které jsou často nevědomými účastníky rozpadu rodiny, která jim do té doby poskytovala zázemí, jistotu a oporu? Jaká je v současné době praxe v soudním rozhodování o dětech a jaké výhody a možná úskalí může představovat dnes tolik upřednostňovaná střídavá výchova? Jaký je aktuální vývoj rozvodovosti? To jsou otázky, na které jsem se snažila hledat odpovědi v publikacích Iva Možného Rodina a společnost, Zdeňka Matějčka Krizové situace v rodině očima dítěte, dále publikace Tomáše Nováka a Bohumily Průchové Předrozvodové a rozvodové poradenství a Milany Hrušákové Rozvod a paragrafy. Dalším zdrojem k sepsání této části mi byl Zákon o rodině ve znění jeho pozdějších předpisů. Oporou mi byly též demografické ukazatele na stránkách Českého statistického úřadu, zjišťující úhrnnou míru rozvodovosti v rámci celé České republiky i jednotlivých krajů.

Poslední část je pak věnována možným ekonomickým a sociálním dopadům rozvratu rodiny na rodinu a společnost jako celek. V tomto případě jsem se opírala především o uskutečněný dotazníkový výzkum, mapující situaci na Benešovsku.

1 Rodina jako instituce a základ státu

V podstatě můžeme říci, že neexistuje jednotná definice pojmu rodina. Většina lidí dnes rodinu chápe jako manželský pár s dětmi, trvale žijící a hospodařící pod jednou střechou, zatímco v „sociologickém smyslu“ lze rodinu chápat jako společenství osob přímo spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo adoptí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Variabilita reálných podob i postavení rodiny je tak rozsáhlá, že nelze tedy hovořit o jediné univerzální definici rodiny, nýbrž o mnoha proměnlivých variantách tohoto pojmu v rámci jednotlivých vědních oborů, které se rodinou zabývají.

1.1 Definice pojmu rodina

Podle publikace Demografie je rodina charakterizována jako: *„společenská skupina, která je základním článkem sociální struktury a ekonomickou jednotkou, jejíž hlavní funkcí je reprodukce biologického druhu a výchova, resp. sociologizace potomstva, ale také přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje. Z hlediska biologicky reprodukčního je podstatné to, že všechny formy jejich vnitřních vztahů i vztahů navenek jsou úzce vázány na biologické procesy, jako je individuální zrod člověka, dosažení dospělosti a smrt. Ve společnosti přežívají i individua mimo rodinu, ale rodina vytváří podmínky pro to, aby jednotlivci i společnost zachovali svou biologickou kontinuitu – aby se reprodukovali. Z tohoto hlediska je hlavní úlohou rodiny pomocí obecně sdílených vzorců zajišťovat rození dětí a péči o ně v období nesoběstačnosti. Rodina je tedy doménou tzv. reprodukčního chování. Toto chování vyrůstá z biologických i sociálních procesů.“¹*

Jandourkův Sociologický slovník pak rodinu definuje takto: *„Rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd. Jejímí funkcemi jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce na počátku novověku rodina postupně předává státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny, patrně*

---

¹Kalibová, K., Pavlík, Z., Vodáková, A. Demografie (nejen) pro demografy.

Praha, 2009, s. 105-106.

např. na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory.“²

V pojetí Všeobecné encyklopedie pak za rodinu považujeme: „*Původní a nejdůležitější sociální skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Je založena na manželství či pokrevním příbuzenství (rodičovství, sourozenectví apod.). V širším pojetí se jedná o dočasné nebo trvalé společenství jednoho či více mužů s jednou či více ženami (polygamie), v nejužším pojetí trvalé spojení jednoho muže a jedné ženy (monogamie). Členové rodiny jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Z hlediska socializace je rodina skupinou primární, jejíž život je charakterizován specifickým spojením biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právních a jiných procesů, v nichž se jednotlivé funkce rodiny realizují. Za základní jsou pak považovány tyto funkce:*

- 1) funkce reprodukční*
- 2) funkce ekonomická*
- 3) funkce výchovná*
- 4) funkce socializační*
- 5) funkce ochranná*

Konkrétní podoba rodiny, její velikost a funkce, je závislá na společenských podmínkách v dané sociální struktuře.“³

1.2 Rodina a její funkce

Rodině jakožto malé sociální skupině připadá nezastupitelná úloha v socializaci: jde o primární skupinu, o rozsahem malý, leč důležitý subsystém společnosti. Zájem společnosti na hladkém fungování právě této jednotky je vyjádřen i tím, že se základní vztahy institucionalizují. Rodinný život se předkládá jako uznávaná hodnota, jeho prostřednictvím vykonává společnost určitý tlak na jednotlivé členy, neboť jim předepisuje určitá pravidla chování. Týká se to hlavně manželství jako institucionálního základu rodiny, avšak forma rodinného soužití není

---

²Jandourek, J. *Sociologický slovník*. Praha, 2001, s. 206.

³Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, 3. díl. Praha, 1997, s. 687.

spojena jen s manželstvím (párovou rodinou). Existují jak tzv. nesezdaná manželství (volné formy soužití), tak i zákonné normy týkající se rodiny jako celku, práv dítěte atd. Tomu pak odpovídá snaha analyzovat rodinu jako systém z hlediska jejích funkcí.

Jedná se především o tyto funkce:

1) biologicko-reprodukční, jež zajišťuje plození potomstva,

2) ekonomickou, jež vymezuje jako výrobní jednotku, typickou pro tradiční rodiny v minulosti, dnes spíše v rámci společného hospodaření,

3) socializační a akulturační, zajišťující výchovu dětí, vzdělávání, předávání kulturních hodnot

4) a emocionální funkci, v níž jde o uspokojování citových potřeb, o vědomí jistoty, uznání a vzájemné podpory.⁴

1.3 Rodina z hlediska svých vztahů

Rodina zprostředkovává jedinci i jeho základní sociální začlenění a na počátku životní dráhy ho vybavuje určitým sociálním statutem. Narodíme-li se do rodiny, stáváme se automaticky příslušníkem určité společenské vrstvy, třídy či etnické skupiny.

V rodině dochází ke kulturnímu přenosu, předávají se tradice, zvyky a kulturní hodnoty. Prostřednictvím rodiny se zapojujeme do komunity, do sociálních sítí, přičemž máme na mysli např. sousedy či přátele. Na rodině můžeme demonstrovat všechny základní sociální vztahy, jak vztah k vnějšímu prostředí, neboť rodina zajišťuje mimo jiné i bydlení či ochranu před napadením, tak i vztahy ve smyslu biologickém i ekonomickém, spočívající v zajišťování prostředků k obživě.

Můžeme říci, že rodina provází člověka prakticky po celý jeho život, i když v průběhu života můžeme zaznamenat různé **životní cykly**. Závislost na původní rodině se postupně mění směrem k nezávislosti, která je většinou založena završením vlastní rodiny, výchovou dětí a nakonec i péčí o stárnoucí rodiče. V moderní společnosti tak neklesá význam širší rodiny, ba leckdy můžeme pozorovat větší tlak na spolupráci mezi generacemi.

Rodinný cyklus nám vlastně udává posloupnost a vazbu podstatných rodinných událostí a z toho vyplývajících situací a změn, kterým se rodina musí

---

⁴Buriánek, J. *Sociologie*. Praha, 1996, s. 103.

přizpůsobit, má-li úspěšně fungovat, naplňovat cíle svých jednotlivých členů i cíle společenské.

Rodina se jako společenská skupina vyskytuje v různých podobách, tzn. v různé velikosti, s různým vnitřním členěním i vazbami navenek. Jejím základem, ve všech dosud známých společnostech prokázaným, zůstává pár složený z muže a ženy, tj. nějaká forma **manželství**, dále rodičovství a sourozenectví. V zásadě je tedy postavena na sexuálním partnerství trvalejšího rázu a na vztahu příbuzenství. Role manžela, manželky, otce, matky, syna, dcery, bratra, sestry, v nichž se uskutečňují užší rodinné vztahy, jsou rolemi univerzálně rozšířenými a můžeme je najít ve všech typech společností.

Na základě svých vztahů pak rozeznáváme tyto typy rodin:

1. Nukleární rodina

Jako **nukleární**, neboli **jádrová rodina** je označována rodinná skupina tvořící **společnou domácnost** a složená z rodičů a jejich vlastních, event. adoptovaných dětí. Jedná se o skupinu biosociální a zároveň jedinou skupinu schopnou rozplodování. Je malá, intimní a převažují v ní bezprostřední, důvěrné osobní kontakty, které jsou silně motivovány pudově a citově, ale je charakterizována i společnými skupinovými zájmy a vysokým stupněm solidarity.

2. „Širší“ rodina

Tato rodina se prakticky kryje s širším okruhem příbuzenství. Za širší rodinu můžeme např. považovat tzv. třígenerační rodinu, sestávající z nukleární rodiny rodičů a alespoň jedné nukleární rodiny dítěte.

I když je rodina intimní, relativně uzavřenou skupinou, není skupinou izolovanou a funkční jen „dovnitř“. Je součástí sociální struktury každé společnosti a proto je studována i z hlediska pozice v této struktuře, vztahu k dalším skupinám i společnosti jako celku. Strukturální vazby a jejich změny zde probíhají po linii dělby činností, rolí, funkcí. Platí ovšem, že čím rozvinutější a diferencovanější je společnost, tím obtížnější je určit pozici a vztahy jednotlivých rodin. Ve společnostech přežívají i individua mimo rodinu, ale rodina vytváří podmínky pro to, aby jednotlivci i společnost zachovali svou biologickou kontinuitu, tedy aby se reprodukovali.

Rodina je základnou pro vznik a změnu hodnot, norem, imperativů. A právě tím se aktivně podílí na zmíněném přenosu a uchování kultury a proto je schopna vytvářet socializační základ individua. Dítě si samozřejmě rodinu nevybírá, tzn. že si nevybírá ani formy socializace. Z hlediska individua je tedy rodina především sociálním kontextem, prostředím, do kterého se narodilo. Jde tedy o tzv. „**rodinu orientační**“. Avšak členem rodiny se člověk stává i tím, že jako dospělý založí manželství a zplodí dítě. V této souvislosti hovoříme o rodině reprodukční či **prokreační**. Výchozí rodina člověku poskytuje určitý sociální a kulturní kapitál, který ovlivňuje nejen jeho mobilní dráhu, ale i to, jakou „reprodukční rodinu“ si založí. Ve společnosti se právě tímto způsobem uplatňuje a zároveň uchovává daná kultura, reprodukuje se její schémata chování, hodnoty, životní způsob. Obecně se tedy rodina podílí na humanizaci a rozvoji nebo také úpadku vztahů mezi jednotlivci i mezi jednotlivcem a společností.⁵

1.4 Základní etapy ve vývoji rodiny

Hierarchické uspořádání rodinných vztahů sloužilo od nepaměti jako opora oprávněnosti hierarchických uspořádání vyšších společenských celků a respektování moci hlavy rodiny učilo respektu k moci panovníka. V kolébce demokracie, řecké *polis*, byli svobodnými občany jen muži, **patriarchové** svých klanů a rozsáhlých domácností, v nichž vládli despotickou mocí. Prostorem svobody a rovnosti byl pouze prostor veřejný, kdežto rodina byla prototypem hierarchie a pevné uspořádanosti.

Základní etapy ve vývoji rodin můžeme sledovat již od počátku lidské existence. Tyto pozorujeme již od doby půl milionu let před naším letopočtem až do druhé poloviny 20. století v bohatých průmyslových společnostech.

V roce 1985 jsou popsány Collinsem. Stručně jsou nastíněny v publikaci Iva Možného *Rodina a společnost*:

1. etapa – počátky lidské párové rodiny – nastává půl milionu let před naším letopočtem. Pro toto období je charakteristická silná sexuální vazba heterosexuálních párů doprovázená spoluprací na výchově dětí. Je nutná zejména pro dlouhé období nedospělosti a závislosti u člověka ve srovnání s ostatními živočišnými druhy.

2. etapa - složité příbuzenské systémy v kmenových společnostech – její počátek se datuje v době cca 8000 let před naším letopočtem. Jsou pro ni typické

---

⁵Kalibová, K., Pavlík, Z., Vodáková, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha, 2009, s. 105-108.

příbuzenské sítě se složitými pravidly ekonomických a snubních výměn uvnitř i mezi příbuzenskými velkorodinami. Některé příbuzenské systémy jsou *matrimoniální* či *matrilokální*, ale většina je zřejmě *patrimoniální patrilokální*, vyskytují se ovšem i jiné formy. Rodové struktury jsou totožné s celou sociální organizací. Vzniká zde tabu incestu.

3. etapa – nepříbuzenské systémy sociální organizace – vznikají asi 3000 let před naším letopočtem v Mezopotámii a Egyptě a asi 600 let před n. l. v Řecku a v Číně, kdy dochází k úpadku složitého systému výměn a k počátku vzestupu *patrimoniální* domácností. Se vznikem prvních států jako sociálních organizací nad rodinnými sítěmi upadají kmenové rodové systémy a jsou nahrazovány *patrimoniálními* domácnostmi, jimž vládou muži, kteří drží ve svých rukou vlastnictví domácnosti, do které patří i služebnictvo a všichni v domě, často i čeleď ozbrojená k ochraně domácnosti.

4. etapa – domácí soukromí – vynořuje se v 17. a 18. století našeho letopočtu se vzestupem byrokratického státu a kapitalistické ekonomiky. Domácnost přestává být zároveň místem zaměstnání a její obranu přejímá obec a stát. Moc **patriarchální** hlavy domácnosti upadá. Jako ideální typ se vynořuje **nukleární rodina** jako ekonomická jednotka s mužem, který rodinu ekonomicky a sociálně zajišťuje a ženou, která se stará o domácnost. Na místo rodičů sjednávaných manželství tedy nastupuje individualizovaný sňatkový trh.

5. etapa – tendence k rovnoprávné pozici ženy a muže při vyjednávání o vztahu a rodině – k této tendenci dochází ve druhé polovině 20. století v bohatých průmyslových společnostech jako diverzifikace způsobů párování a domácností. Pro tuto etapu je charakteristická různorodost rodinných forem, vzestup rozvodovosti a opakovaných manželství, všeobecná zaměstnanost žen a hluboké změny v mužské a ženské sociální roli. Dochází k vzestupu nesezdaných soužití před, po i místo manželství. Vynořují se *singles* jako významná sociální skupina a stav.

1.5 Rodina jako morfostatická instituce

Po dlouhá léta jsme se v sociologii rodiny setkávali s pojmem morfostatické instituce. Mohli jsme se tak dozvědět, že rodina:

“Představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává. Vývoj či pokrok tím rodina ovšem nebrzdí. Naopak, svou stabilitou dynamiku umožňuje, a v jistém smyslu i podporuje, protože brání společenský systém před chaosem a zhroutilím.”

Toto přesvědčení pak vládlo v sociologii po celé 19. a ještě i přes první polovinu 20. století. Přesvědčení o tom, že měšťanská evropská rodina 19. století vyznačuje se tak znamenitou funkčností, že odkazuje k něčemu, co tu vlastně vždy bylo a také tu navždy zůstane, nerušily ani koloniálními výboji zprostředkované kontakty s jinými kulturami a jinými uspořádáními legitimacy reprodukčního procesu. Dá se říci, že byly vesměs zpracovávány ve spekulativní konstrukce.

Skutečně se jevilo, že rodina působí a bude dál působit jako nenápadný, ale velmi významný stabilizující prvek, který zaručuje společnosti soudržnost a staví hráz anomii v proudu změn.

Přesvědčení o stabilitě a neměnnosti určité, pro náš kulturní okruh charakteristické formy rodiny je nutné odlišit od stability přesvědčení, že rodina je stabilizujícím prvkem sociálního systému, ať už vypadá jakkoli. Už nejstarší etické a morálně normativní spisy poukazují na to, že jakmile lidé přestávají plnit rodinné závazky, společnost ztrácí svou sílu.⁶

1.6 Historický exkurz do rodiny

V 19. století bylo teoretické myšlení o rodině ovlivněno dvěma hlavními směry. Na jedné straně dostávalo základní podněty od *historicko-právní školy*, dobře se snažící s evolucionisty, jež v teorii rodiny zavládla na velmi dlouhou dobu a která mu zároveň poskytla normativní charakter. Na druhé straně významně působili na rozvoj teorie rodiny myšlení *sociální kritici a reformátoři*, kteří se spíše než o právní normy opírali o přímý kontakt s chaotickou sociální realitou. Jejich práce stojí na počátku empirické tradice v sociologii.

Tyto myšlenkové proudy se liší především tím, jakou rodinu měl který v centru pozornosti. Zatímco **institucionální tradice historicko-právní školy**

⁶Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha, 2006, s. 14-17.

vycházela z předpokladu, že pro zkoumání rodiny jsou relevantní **střední a vyšší vrstvy**, které dbají zákona (jednalo se především o měšťanskou rodinu jako vrchol společenského vývoje), předmětem pozornosti *reformátorů* byla na straně druhé

rodina nižších vrstev (v tomto případě se jednalo především o proletariát, ohrožený dynamikou sociálního vývoje industrializace či urbanizace).

Historicko-právní škola

Od počátku 60. let 19. století zavládla v sociologii na celých šedesát let **institucionální tradice** *historicko-právní školy*, založená na institucionálním výzkumu rodiny. Týká se systému norem, zejména právních, které se vztahují k rodinnému životu. Institucionalisté vycházeli z předpokladu, že tyto normy ovlivňují nejen rodinné, manželské, rodičovské a příbuzenské chování, ale i skrze rodinu zprostředkované sociální praktiky, role a povinnosti celé společnosti.

Výchozím bodem vědeckého výzkumu rodiny bylo pro ně vědecké srovnání manželského, rodinného, vlastnického a dědického práva. Právní normy zde přitom sloužily jako východisko pro analýzu forem manželství a rodiny. Takto orientovaná rodinná sociologie se tak tedy zabývala normativními pravidly, aniž by přitom brala v úvahu možnou souvislost mezi právními předpisy a sociálními normami na jedné straně a skutečnými sociálními vztahy a jednáním na straně druhé.

Nejvýznamnějším představitelem této školy je **Henry Sumner Maine**, profesor občanského práva v Cambridge a vysoký správní úředník v Indii, který se ve svém spise *Starobylé právo*, publikovaném v roce 1861 zabýval srovnávací analýzou právně historických pramenů z antického Říma a právních systémů ostatních evropských společností až po právní systémy států západní Evropy 19. století. Ústřední význam přitom přisuzoval rodině jako právní jednotce i jako sociální instituci. Podle něj převládá v předindustriálních společnostech *statusové právo*, zatímco v industriálně-městských společnostech pak *právo smluvní*. Příslušným právním normám odpovídají určité společenské a rodinné formy. Primitivní společnost se skládá z velkorodin a příslušností k takové velkorodině je určován status jejích členů. Ve statusovém právu nemá jedinec právní subjektivitu, neboť subjektem práva je rodinné společenství, v němž žijí rodiče s ženatými syny, jejich ženami a dětmi a veškerou čeleď pod nadvládou **patriarchy**. Sociální možnosti jednotlivce závisejí na sociálním statusu jeho rodiny.

Feudalismus zaniká a s počínající industrializací se mění i rodinné a dědické právo. Příbuzenská rodina se rozpadá a kdysi silné domácí společenství ztrácí svoje funkce. V novém civilním právu je pak věnována hlavní pozornost jedinci. Rodina již není základní sociální a právní jednotkou. Hlavní důraz je v občanském právu kladen

na právní postavení jedince, které je odvislé od jeho vlastních schopností a výkonnosti. Občan se stává samostatným nositelem rolí i právních závazků.

Émile Durkheim a jeho teorie rodiny

„Vývoj rodiny spočíval v tom, že se soustřeďovala na sebe samu a vztahy mezi jejími členy se personalizovaly. Mezi členy rodiny se ustavují stále více vztahy smluvního typu, tyto vztahy se stávají spíše více výhradně osobními, a to v důsledku postupného ústupu domácnostního komunismu. Zatímco investice do rodiny je tímto způsobem oslabována, instituce sňatku se naopak posiluje.“

Émile Durkheim, 1921

Émile Durkheim (1858-1917) se zabýval sociologií rodiny. Jeho *Úvod do sociologie rodiny* vyšel v roce 1888. Ve své již posmrtně vydané studii *Manželská rodina* staví Durkheim proti soudobému typu rodiny, o níž mluví jako o **rodině manželské tradiční, rodinu patriarchální**. Ta se skládá z rodičů, ženatých synů, jejich žen a dětí. Taková rodina převládla podle Durkheima u německých národů a stále je ji tam možno najít.

Podle Durkheimovy představy vývoje vzniká z někdejšího klanu nejprve rodina příbuzenská, která s postupující dělbou práce pozbývá postupně funkce náboženské, ekonomické, politické a vojenské.

Soudobá **manželská rodina** se podle Durkheima vytváří jako důsledek vydělení se **nukleární rodiny** z rodiny příbuzenské. Jakmile vlastnictví již není vázáno na dům, každý člen rodiny, dokonce i děti, může mít svůj vlastní majetek. Autorita a práva otce jsou vlivem státních zásahů stále více omezována, dosažením plnoletosti ztrácí dítě právní závislost na otci a stává se plně autonomním právním subjektem. A protože děti brzy opouštějí dům, stávají se jedinými trvalými členy rodiny manžel a manželka, kteří tvoří **jádro manželské rodiny**. Proto může, na rozdíl od rodiny příbuzenské, vypadnutí jednoho z nich vést k okamžitému **rozpadu** manželské rodiny.

Durkheim doslova říká, že: *“Ke své rodině máme pevný vztah jen proto, že máme pevný vztah k osobě svého otce, matky, k osobě své ženy či dětí. Všechno bylo jinak v době, kdy vztahy, které pramenily z věcí, převládaly nad těmi, které vycházely z osob. V době, kdy celá rodinná organizace měla především udržet domácí statky v rodině a kdy všechny osobní ohledy se ve srovnání s tím zdály podružnými.“*

Věci tedy postupně podle Durkheima přestávají být pojátkem rodinného společenství. Zároveň se domnívá, že dědění majetku a sociálního statusu, které dříve zakládalo pevnost a kontinuitu rodiny, ztrácí stále více na významu a rodina tím tak pozbývá svůj základní stabilizátor.

Sociálně-kritické studie rodiny

S rozvojem rychlé **urbanizace a industrializace** a s tím spojené **sekularizace**, která otřásla tradiční společností venkovských komunit a malých městeček, pevně spjatých se svým zemědělským okolím se myšlenkový svět středověku, orientovaný na náboženskou víru a katolickou církev, rozpadal, zatímco dosud uznávaný normativní systém ztrácel na významu. Pro nový způsob organizace a osídlení nebyly dosud k dispozici kulturní vzory. Legitimní nároky dosud rostoucího „čtvrtého stavu“ byly v začátcích, přičemž „měšťanská rodina“ neobyčejně sílila a stávala se kulturním modelem a základní institucí sociální struktury.

Sociální reformátoři té doby opírali své myšlenky o potřebu ozdravení sociálních problémů, spočívajících v ozdravení rodiny nejnižších sociálních vrstev, tedy městského proletariátu. Vzorem ideální rodiny jim byla patriarchální venkovská velkorodina a hlavním nepřítelem pak hrozivý růst počtu rozpadlých rodin a rozvodů, jakož i neutěšené poměry v proletářských rodinách, rozvrácených alkoholismem a bídou. Cílem jim byla ochrana rodiny před vládnoucími poměry, a to nejlépe návratem k patriarchální „jistotě“.

Počátky empirických výzkumů

Také *sociální reformátoři* se opírali o výsledky empirických výzkumů, z těchž výsledků však docházeli ke značně rozdílným závěrům, zejména co se jejich nápravy týká. Počátky těchto výzkumů jsou datovány rokem 1855, kdy vyšla studie 36 hornických rodin nazvaná *Evropský dělník* autora **Frédérica LePlaye**, který se podrobněji věnoval studiu dělnických rodin. Tímto rokem se také datuje počátek sociologie rodiny začíná jím studium, založené na metodologických postupech, zkoumajících ekonomické a sociální aspekty rodiny, vede přes zkoumání rodinného rozpočtu pomocí nových sociálně-empirických metod.

Frédéric Le Play

Byl uznávaným důlním odborníkem. Od roku 1829, kdy jej povolání zavedlo do německých hornických osad, se každý rok věnoval studiu dělnických rodin a zvláště pak si všímal, jak hospodaří s penězi. Aby získal vhled do finančního hospodaření těchto rodin, žil vždy několik týdnů až měsíců ve zkoumaných rodinách jako podnájemník. Měl silné sociální myšlení, ale byl to myslitel vpravdě konzervativní. Rodinu považoval za základní jednotku studia společnosti. Studoval společenské zákony, aby našel prostředky k nápravě sociálních neřádů.

Ve své studii stanovil tři hlavní typy rodin. Le Playova typologie je základem konzervativní tradice v sociologii rodiny.

Le Playovy rodinné typy

1. Příbuzenská rodina – tato byla nalezena u nomádů Orientu a asijských stepí a u zemědělsky hospodařících obyvatel východní Evropy. Všichni členové takovéto rodiny pracují bez nároku na odměnu ve prospěch rodiny. Nemají osobní vlastnictví. Rodinné společenství zde sestává ze čtyř generací s více nukleárními rodinami. Děti i po svém sňatku zůstávají pod pravomocí nejstaršího otce, patriarchy. Stabilita rodiny je velmi vysoká, rodina se řídí tradicí a poskytuje materiální i morální podporu slabším členům rodiny, především dětem a svým starším členům.

2. Nestabilní rodina – je druhým extrémem rodinného uspořádání. Vznikla jako následek individualismu a industrialismu pod vlivem dědického práva v bohatých a vzdělaných vrstvách západní Evropy. Žijí v ní pouze rodiče a neprovdané děti. Ty ji po sňatku co nejdříve opouštějí a pak už nepocítují žádné závazky vůči svým rodičům a sourozencům. Otcovská autorita a ochrana tělesně či duševně postižených členů v této rodině mizí. Proto z ní vychází bezmocná masa jedinců, která nectí rodinnou tradici, morálku, sociální autority ani Desatero. Tato rodina nemá dostatečnou stabilitu, aby se mohla věnovat i veřejným záležitostem. Rodiče a neprovdané členové rodiny jsou ve stáří izolovaní a často umírají opuštěni. Pouze několik málo zdatných jedinců se dopravuje k úspěchu a bohatství.

2. Rozvětvená rodina – Le Play ji nalézá především v severním Německu. Považuje ji za vzor pro sociální reformu, protože stojí mezi nesvobodou příbuzenské rodiny a individuální svobodou rodiny nestabilní. Základem její

existence je rodinný dům, v němž (zpravidla) zůstává nejstarší syn i poté, co se oženil a má děti. Jeho rodina je jádrem rozvětvené rodiny a přebírá odpovědnost za udržení kontinuity rodinného života a rodinných tradic. Rozvětvená rodina žijící pospolu v rodinném domě se skládá např. ze ženatého syna a jeho rodiny, z jeho rodičů, ze dvou svobodných sourozenců, tety, strýce a dvou služebníků. Rodinné jmění přechází nerozděleno do rukou jediného dědice, který však má více povinností nežli práv, a to jak vůči rodičům do jeho smrti a trvale vůči sourozencům, které musí podporovat při vzdělání (bratry) a vybavit věnem (sestry). Nerozdělený majetek je přirozeným základem dobré morálky, pořádku, radosti z rodinného života, starosti o budoucnost a zájmu o mír i prospěch společnosti. Tuto rodinu nachází Le Play u malých vlastníků půdy a v těch rodinách dělníků, kteří mají i malé vlastní hospodářství.

1.5.1 Teorie rodiny

Klasické teorie

V 50. letech 20. století, tedy brzy po 2. světové válce se začínají rychle zlepšovat hospodářské poměry. Nastává desetiletí hospodářského růstu, které už se stěží bude někdy opakovat. Zejména překotný růst příměstských sídlišť a zvýšená mobilita v každé rodině umožnili spojit rodinný život s rodinným domem. Typická pro toto období je tedy *neolokalita*, což znamená, že nově zakládaná rodina nově zakládá i samostatnou domácnost v novém domě.

Pro dvougenerační, samostatně žijící rodinu tedy ražený pojem *nukleární rodina* začíná být chápán jako označení standardního způsobu rodinného života, k němuž předchozí vývoj směřoval. Zároveň nastává „*poválečný babyboom*“.

Strukturální funkcionalismus

Talcott Parsons – je nejvýznamnějším představitelem, reprezentujícím tento směr. Parsons vidí každý sociální systém složený z prvků, jež jsou samy strukturovány. Strukturou přitom rozumí „*ty vztahy anebo aspekty systému, jež jsou dostatečně stabilní, aby nám umožňovaly považovat je za stálé*“. Každý systém se snaží minimalizovat změny a směřuje ke stavu dynamické rovnováhy a relativní stability. Oporou této stability je pak kulturní systém společnosti. Prostřednictvím **socializace** dosahuje společnost plynulého fungování a zajišťuje každému aktéru naplnění jeho biologických, osobnostních i interakčních potřeb.

O americkou rodinu padesátých let se Parsons opíral při budování své teorie rodiny. Jednalo se o rodinu **nukleární**, dvougenerační, neolokální, s jasným „funkčním“ dělením mužských a ženských rolí.

Parsons viděl rodinu jako přístav intimity chránící před vypjatě konkurenčním prostředím kapitalistické společnosti. Zároveň kladl důraz na to, že **nukleární** rodina je relativně uzavřený systém s omezenými a nevýznamnými styky mezi příbuznými v širší rodině, a to na rozdíl od rodiny **tradiční**, jak ji uchovával idealizovaný obraz minulosti a v *sociologické* paměti pak **teorií rodiny** z 19. století.

Nukleární rodinu zapojovala do společnosti dvojí role otce, který krom toho, že v rodině plnil roli funkce instrumentálního vůdce, byl i nutně angažován i ve světě mimo rodinu. Svou zaměstnaneckou rolí nejen opatroval rodině chléb, ale svým úsilím o dosažení co nejvyšší příčky na stratifikačním žebříčku zařazoval celou rodinu do určité sociální vrstvy. Jeho kariéra tak byla i kariérou rodiny a jeho neúspěch byl i neúspěchem rodiny. Na jeho úspěchu se ovšem podílela i manželka/matka, která jako emocionální vůdce rodiny vytvářela v rodině bezpečné zázemí a příznivé citové klima, dávající otci odpočinout v neúspěšném zápase o úspěch v širší společnosti. Tato přísná dělba rolí měla pozitivní vliv na vztah mezi vůdčím párem v rodině. Parsons opakovaně formuloval názor, že ve výkonné kapitalistické společnosti je sociálně nejfunkčnější takové uspořádání rodiny, kde je žena orientována dovnitř na její hladké fungování a muž ven do širší společnosti, v níž usiluje o co nejlepší sociální zařazení své rodiny.

Teorii **manželské rodiny** jako reakcí na strukturálně funkcionální teorii se zabýval **William J. Goode** ve své publikaci *Světová revoluce a rodinné vzorce*. Zatímco však pro **Parsonse** je rodina především sociální skupinou a institucí plnící nepominutelné funkce v sociální struktuře, Gooda zajímá rodinný život ve své ideální typičnosti, vidí jej jako určitý ideál či ustálený vzorec rodinného chování a vzájemných vztahů. Podle Gooda charakterizuje rodinný život několik základních skutečností. Je to především relativní vyloučení širšího okruhu příbuzných z každodenních aktivit manželského páru a jejich dětí, jež zakládá jistou autonomii manželské rodiny. Vztahy k příbuzným taktéž nejsou podmíněny právy a povinnostmi, což oslabuje morální kontrolu manželské rodiny širším příbuzenstvem a širšího příbuzenstva nad ní. Protože se jedná o rodinu *neolokální*, základní obtíže v procesu adaptace se odehrávají mezi samotným manželským párem. Ten se zakládá bez vlivu příbuzenstva a pouze s nepatrnou kontrolou ze strany rodičů.

Manželská rodina vzniká volbou, která je zúčastněnými vnímána jako svobodná, založená výlučně na vzájemné přitažlivosti. Předpokládá se ovšem, že základem vzájemné přitažlivosti je emocionální, nikoli ekonomické uspokojení z ustaveného svazku. Rodina na citech založená, musí mít tedy vypracovanou cestu z manželství prostřednictvím **rozvodu** a tím cestu k novému pokusu v *opakovaném manželství*. **Manželská rodina** tedy akceptuje rozvod jako legitimní alternativu rodinné dynamiky.

Tedy ani to, že je rodina *neolokální* jednotkou, neznamená, že se jedná o rodinu *nukleární*, jak ji viděl Parsons. Ustálený vzorec ideálního rodinného chování bere Goode jako syndrom. Vědomí, že stejně jako u nemoci nestačí jediný příznak (symptom), ale musí tu být typický syndrom symptomů, se dle Gooda vztahuje i na manželskou rodinu. A není přitom důležité, zda jeden či dva symptomy chybí, pokud zbytek ještě skládá typický vzorec.⁷

1.5.2 Od rodiny tradiční k rodině postmoderní

V posledních sto letech, kdy dochází ke zřetelné **transformaci** v teorii rodiny tedy stále častěji mluvíme o její **krizi a rozpadu tradičních hodnot**. Mnozí odborníci i laici diskutují o rodině tradiční, myšleno *nukleární*, složené z obou biologických rodičů a jejich dětí, v níž muž je v první řadě „živitelem“ a ženin úděl spočívá v péči o rodinu a domácnost. Svou vnitřní hierarchií i uspořádáním se v jejich očích právě tento model jeví ideálním. V čem spočívala rodina tradiční a jaké funkce plnila?

Především je třeba poznamenat, že při zkoumání minulého vývoje bychom měli hovořit spíše o „domácnosti“ nežli o „rodině“. Tato domácnost byla základní **výrobní jednotkou**. Na úrovni této domácnosti se řešilo vše, co nějak souviselo s otázkou přežití. Zejména při omezených možnostech směny se v domácnostech muselo produkovat téměř vše, co bylo nutné pro obživu i ošacení všech členů domácnosti. To platilo především pro domácnosti venkovské a v menší míře i domácnosti městské. Tato široká, vícegenerační rodina, či domácnost je známa až do 19. století. Plnila především svou funkci ekonomickou a byla spíše zárukou přežití. Sňatky byly uzavírány především z majetkových důvodů (romantická láska byla dokonce považována za nemoc). Tato domácnost je definována lokálně, nikoli

---

⁷Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha, 2006, s. 29-90 a 233-236.

na základě pokrevního příbuzenského svazku, neboť do ní patřilo například i služebnictvo, tedy všichni, kdo žili v celém domě. Právě tím se domácnost tehdejších časů značně lišila od domácností dnešních. Vlivem četných nepříbuzných sloužících byla velmi početná, přičemž množství lidí žijících v domácnosti se měnilo přirozeně podle majetku a typu domácnosti. Lidé stojící ve smluvním poměru vůči hlavě domácnosti byli přítomni nejen v domech šlechticů, ale také v domech měšťanů a rovněž u zámožnějších rolníků. Mít svou vlastní domácnost zajišťovalo v tradiční společnosti pro člena jakékoliv vrstvy vyšší sociální pozici a vyšší životní jistotu, než jakou mohli očekávat členové téže vrstvy, kteří vlastní domácnost neměli. To platí i pro vrstvy nejnižší, např. i pro závislé rolníky. Existence vlastní domácnosti povyšovala i ty nejchudší nad masu bezprávných tuláků. Domácnost však také zajišťovala ozbrojenou ochranu svých členů proti vnějším útokům, které nebyly před ustavením silné státní moci ničím neobvyklým.

Na úrovni domácností se řešilo vše, tedy i spory, které např. dnes patří do kompetence veřejných soudů. V této domácnosti je hlavou rodiny otec, **patriarcha**. Moc pána domu byla tak velká, že veřejné právo si nalézalo cestu do domácností velmi pozvolna. Omezenost celého života na vlastní domácnost a její bezprostřední okolí byla pro *tradiční společnost* charakteristická. Avšak soběstačnost domácností není třeba idealizovat, neboť se velmi často pojila se zaostalostí a nedůvěrou vůči všemu cizímu. Právě dalekosáhlá soběstačnost ve všech významných oblastech činila z domácností zcela univerzální nástroj všech problémů přežití. Jejich členové tak nepotřebovali žádnou další vnější společnost. Až do nástupu novověku tedy platilo nejen to, že domácnosti jsou odkázány samy na sebe, ale též že celá společnost je odkázána na domácnosti.

Tradiční rodina však přispívala ke stabilitě společnosti i tím, že výběr manželského partnera nebyl v rukou těch, kdo zakládali rodiny v novém pokolení, nýbrž v rukou jejich rodičů. Ti samozřejmě vybírali i s ohledem na to, nakolik je uvažovaný partner vhodný z hlediska zachování *společenského postavení rodiny*, jejího majetku i kulturního habitu. Právě *individualistické klima a hodnota svobodné volby*, zdůrazňované s ohledem na zájem jednotlivce na úkor hodnoty odpovědnosti a ztráta sociálních distancí v demokratických společnostech postupně způsobily oslabení vlivu rodiny a tento stabilizující prvek minimalizovaly.

Vzestup státu a jeho organizací, které již vůbec nefungují na domácnostním principu, se udál na úkor domácností všech vrstev obyvatelstva. Stát domácnosti vyvlastnil, a to hned v několika ohledech, přičemž mezi významné aspekty v tomto

ohledu patří **vyvlastnění ekonomické**. Systém státních daní, které byly neustále pod různými záminkami či zcela bezdůvodně zvyšovány, zruinoval nejednu dříve slušně prosperující domácnost. V důsledku neplacení daní přicházely domácnosti rolníků o půdu i o dobytek, domácnosti řemeslníků ztrácely své živnosti, obchodníci přicházeli v půjčkách králi nejednou o svůj rodinný kapitál. Slibná budoucnost tím přestává být spatřována v rozkvětu samostatných domácností jako základních jednotek veškerého hospodaření, a tedy jako rozhodujících daňových poplatníků. Pokrok je stále více spatřován v růstu moci státu, který ochraňuje jednotlivce jako konzumenty zboží vyráběného již mimo jejich domácnosti.

Přechod od domácností jako základních a v podstatě jediných výrobních jednotek k individuím konzumujícím statky vyráběné již převážně mimo jejich domácnost měl významné důsledky pro vnitřní strukturu rodiny. Platí, že domácnost, která vyrábí a která má jen omezené možnosti obstarat si potřebné statky zvenčí, musí nezbytně tvořit semknutou a stabilní jednotku, muž a žena se v ní doplňují. Oba se podílejí na výrobě v různých fázích a různým způsobem, takže jsou ve velmi značné míře odkázáni jeden na druhého.

Situace se však podstatně mění, stává-li se rodina konzumní jednotkou. V tomto případě není vůbec nutné, aby její členové spolupracovali tak úzce jako když ještě společně vyráběli. Konzumovat lze přece spokojeně i při existenci silných komunikačních bariér.

Pro vzestup moci centralizovaného státu bylo však ještě podstatnější **vyvlastnit** domácnosti **mocensky**. Nejzřetelnější situace nastává pochopitelně u domácnosti, které měly až dosud moci nejvíce, a to u domácností šlechty. Absolutističtí panovníci nahrazovali šlechtu v úřadech měšťany. Měšťan však nehájí zájmy stavu, ze kterého pochází, nýbrž zájmy státu a především plní nařízení svého představeného. Stává se zkrátka byrokratem. A právě s pomocí oddané byrokracie se daří panovníkovi nejen odsunout šlechtu z řídicích pozic ve státě, ale navíc jí s pomocí svých úředníků zbavuje stále větší části reálné moci také na jejich vlastních panstvích. Šlechta je omezována jak v oblasti výkonu práva, tak i ve finančních pravomocech a nakonec i v oblasti policejní. Pod tlakem státu a královské byrokracie se sdružené domácnosti zámožných měšťanů proměňují v administrativní jednotky státní správy.

Rodiny už neudržují žádnou moc, proto není životně nutné tak jako dříve udržovat rodinu. I když se rodina zhroutí, je na tom každý její člen stejně jako dříve, neboť všichni občané bez ohledu na svůj rodinný stav jsou podřízeni státní byrokracii naprosto stejně. Nejen že se na úrovni domácností již nerozhoduje o

druhých, ale domácnost přestává být schopna rozhodovat i sama o sobě. Došlo též i k tomu, co můžeme nazvat **sociálním vyvlastněním** rodiny. Domácnost přestala být schopna zajišťovat z vlastních zdrojů péči o své nesamostatné členy, tedy o děti, nemocné a staré členy rodiny. Důležitý je v této souvislosti vývoj vzdělání, které se stalo z privilegia dostupného pouze elitě nejprve právem a posléze i povinností všech.

Tyto mocenské, hospodářské i sociální kompetence, které byly odebrány rodinám a celým domácnostem, byly postupně převzaty formálními organizacemi. Tím vznikla **moderní společnost** a její mocenská kostra – moderní stát.

Každý **moderní stát** rozhodně tvrdí, že zabezpečuje chod těchto formálních organizací především s cílem všestranně ochránit a zabezpečit své občany a jejich rodiny. Poté, co zbavil tradiční rodinu všech podstatných funkcí a pravomocí, které ji stmelovaly, o rodinu stát prostřednictvím svým institucí všemožně pečuje. Je stěží pochopitelné, proč se tedy rodina i přes všestrannou péči státu tak často hroutí, je stále křehčí a stále častěji se rozpadá.

Možným vysvětlením je, že domácnosti a rodině bylo odňato vše, co ji nutilo držet pohromadě. Zatímco tradiční domácnost byla schopna řešit problémy přežití sebe a svých členů, i když na nízké úrovni, s jakou zajišťovala své vojenské, ekonomické i sociální potřeby, již nebyla schopna přispět podstatněji k přežití státu, a proto stát rodině řadu jejích funkcí odebral. Tím se postupně stává rodina nadbytečnou. Bez vážnějších důsledků pro přežití svých členů rodina brzy ztratila soudržnost a vnitřní solidaritu, která je nezbytná pouze u institucí, na nichž závisí reprodukce společnosti. Z toho lze vyvodit, že stát nevědomky obětoval rodinu svým vlastním potřebám. Tím, jak ochranu rodiny převzal stát a jeho instituce, zmizelo jedno z pevných pout, které rodinu drželo spolehlivě pohromadě. Jak svobodný, tak i rozvedený člověk, a stejně tak i vdovec je dnes chráněn stejně jako ženatý, spolu s tím tedy mizí jeden z důvodů, proč do manželství vstupovat a proč založenou rodinu úzkostlivě udržovat stejně jako v případě tradičních domácností.

Jednou z funkcí, kterou stát rodině ponechal, je péče o děti. Rodina tedy stále ještě není zbytečná, neboť některé její potřeby se ještě stále dají nejlépe realizovat právě v jejím rámci. Avšak to, že byla zbavena řady svých původních funkcí, však podstatně přispělo k poklesu nutnosti zachovávat právě první založenou rodinu. Výsledkem se stal masový rozpad manželství při současném hromadném zakládání manželství nových. Tato tendence byla pak ještě posílena pádem všech dřívějších bariér, které činily rozvod velmi riskantním.

Společnost 19. století se již vyznačuje zvýšenou prostorovou mobilitou, rozvojem velkých sídelních celků a zkracováním vzdáleností v důsledku vynálezů nových dopravních prostředků. Ve společnosti, která umožňuje oproti minulosti navazování nebývalého množství nových kontaktů a která prosazuje osobnost a **individualitu**, je zřejmé, že potřeba ciové opory a potřeba porozumění je naplnitelná bez ohledu na omezující hranice rodiny. Na rozdíl od minulosti již dospělí potomci nezůstávají v domácnosti, aby zde reprodukovali v prakticky nezměněné podobě činnost předků, jako tomu bylo po celé generace v koloběhu tradiční společnosti. Kariéra nyní nelze uskutečnit jinde, než v prostředí formálních organizací. Úspěch v těchto organizacích a individuální kariéra v profesi je vlastním smyslem snažení. Dobrá rodina se stává jen východiskem tohoto vzestupu. Poznenáhlu se v procesu **individualizace společnosti** tyto možnosti otevírají stále více i ženám. Společnost se liberalizuje. Ženám středních vrstev se umožňuje po přístupu ke vzdělání také přístup k práci, vstup do úřadů i armády. Současně se uvolňuje i puritánská morálka. Stejně s tím mizí i rozdíly v oblékání i způsobech chování. Ženy mají nyní k dispozici naprosto stejné zdroje pro vyjednávání na **sňatkovém trhu** jako muži, i když monopol mužů v rovině mocenských a ekonomických pozic ještě není zdaleka zlomen. Vlastní příjem žen však v praktickém životě snižuje význam přežívajícího monopolu mužů na vedoucí pozice ve světě organizací. Ženy nyní mohou vedle osobní atraktivnosti nabídnout mužům i profesní status a společenské postavení. Organizace, v nichž působí muži i ženy a které mají nesporně rozhodující význam pro chod celé moderní společnosti, se chovají k lidem již bez rozdílu jejich pohlaví či rodinného stavu. Měřítka pro posuzování sociálního statusu se zcela změnila. Sociální ocenění se již neřídí podle toho, jakou má člověk pozici v rámci domácnosti a má-li vůbec nějakou domácnost. Zásadní význam má to, jakou pozici zaujímá v rámci organizace, v níž pracuje. Profesní status jednoznačně převážil při hodnocení lidí nad jejich statutem rodinným. To vše je důsledkem skutečnosti, že formální organizace vystřídaly domácnost v roli uznávaného nástroje řešení problémů souvisejících s přežitím. Zatímco v minulosti se společenský úspěch projevoval vzestupem vážnosti celé domácnosti, v současnosti bývá často právě rodina první obětí snahy jednoho či obou partnerů k dosažení výraznějšího společenského úspěchu.⁸

---

⁸Keller, J. *Nedomyšlená společnost*. Brno, 2003, s. 44-65.

2 Manželství a jeho alternativní formy

2.1 Manželství a rodičovství

Manželství je právním vztahem, zavazujícím muže a ženu ke společnému životu. V moderních západních společnostech je povolena pouze *monogamie*, ovšem s vyšší mírou tolerance k rozvodu a uzavření nového manželství.

Na relativně vyšší nestabilitu manželství v současnosti mají vliv mnohé faktory, mezi které patří vysoká sociální mobilita, **emancipace** žen, ztráta vlivu velké rodiny na manželský pár, či omyl při volbě partnera, kterému již nemůže zabránit rozsah příbuzenstva, jako tomu bylo u *rodin tradičních* či vysoká tolerance k rozvodům ze strany společnosti. Společnost však i přes historické změny vytváří normy, podle kterých manželství vzniká, probíhá a zaniká.

Vysoké procento párů, avšak obtížně kvantifikovatelné žije v *nesezdaných soužitích*, z nichž některá časem přejdou do klasického manželství. Ekonomické a praktické důvody, např. studium či bytové potíže vedou četné mladé páry k odkladu vstupu do manželství a k životu v *nesezdaném soužití*, přičemž sexuální vztahy jsou dnes vzhledem ke ztrátě vlivu církví na veřejné pojetí morálky společností převážně tolerovány. Roste též počet jedinců, kteří do manželství nevstupují, protože svobodný život považují za hodnotu pro ně vyšší. Jedná se o tzv. *singles*. Rovněž právní úprava vztahu dvou osob stejného pohlaví se nazývá *registrované partnerství* a umožňuje partnerům užívat některá práva, která mají manželé v klasickém manželství.⁹

Dle publikace Demografie se pak za manželství pokládá společensky uznávaný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví, který je základem **rodiny**. **Formy manželství** zahrnují vztah:

1. jednoho muže a jedné ženy (*monogamie*),
2. jednoho muže a dvou nebo více žen (*polygamie*),
3. jedné ženy s několika muži (*polyandrie*).

Legalizace manželství se provádí většinou **sňatkem**, který bývá, avšak ne nutně spojen s určitými rituály, jež jej předcházejí (námluvy, zasnoubení) i provázejí (svatba). Dodávají **manželství** společenskou vážnost a zároveň naznačují jeho budoucí společenské i ekonomické postavení.

---

⁹Jandourek, J. *Sociologický slovník*. Praha, 2001, s. 148.

Manželé se stávají příbuznými na nepokrevním základě a každý z nich získává další příbuzné, kteří patří k partnerovi. Naplní-li se společenský smysl **manželství** založením rodiny, zůstává manželství jedním z jejích nosných vztahů.

Manželství představuje specifický intimní vztah, který se udržuje tím, že dospěje k více či méně trvalé kohezi. V tom případě stmeluje rodinu a zakládá spokojenost jejích ostatních členů. Pokud se manželská soudržnost naruší, příp. dospěje do **krizového stavu**, nastává často krize celého rodinného společenství a rozpadá se nejen manželství, ale i rodina.

Uzavřením **manželství** většinou vzniká i zcela nová **domácnost**, což je ekonomická jednotka, která vyžaduje společné hospodaření. Někdy přerůstá ve výdělečnou jednotku, kde je důležitá dělba pracovních rolí manželů. Role manželství umožňuje všestranné, koordinované zabezpečení chodu primární společenské skupiny – **rodiny**, zahrnující především péči o děti a zodpovědnost za ně, ale často i péči o staré a nemocné příbuzné.

Dnešní **manželství** je poznamenáno převažující **individuální** svobodnou **volbou** partnera, často motivovanou citovým vztahem (láskou).

Vliv rodičů a jejich rozhodující úloha byly po staletích systematicky potlačovány. Stále se však projevuje tendence výběr směřovat k tomu, co je sociálně podobné a blízké.

Předmětem zájmu jsou také sociální konsekvence rodinného práva, které předepisuje manželská práva a povinnosti. Patří k nim monopol nad sexuálním životem obou partnerů, legalita otcovství a mateřství. Tradičně získává manžel právo na domácí služby manželky, ona naopak na manželovy ekonomické služby, příp. zajištění zdroje obživy manželem. Většinou získávají společné právo disponovat narůstajícím majetkem, jsou povinni nést společně následky event. majetkových ztrát a vytvořit majetkovou základnu pro své děti. Ve všech těchto oblastech vznikají různé sociální tlaky, potřeba vyrovnat se s různými sociálními situacemi spojenými se společenským očekáváním plnění manželských práv a povinností.

Důležitý je však nejen začátek a průběh manželství, ale také jeho ukončení. Možnost rozloučení manželství, tzv. **rozvodu**, která se prosadila v moderní době, nabízí řešení manželských konfliktů a krizí, ale labilizuje manželství jako společenskou **instituci**. **Hovoří se o krizi manželství, která souvisí s krizí rodiny.** Opakované sňatky však svědčí o tom, že manželství jako reálně prožívaný společenský stav, má stále vysokou individuální i společenskou hodnotu, a to

přesto, že moderní společnost legitimovala i tzv. **nesezdané soužití**.¹⁰

Právní řád České republiky pak v Zákoně o rodině č. §94/1963 Sb. ve znění jeho pozdějších předpisů definuje v **Hlavě první** manželství jako:

§ 1: (1)*Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.*“

(2)*Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.*

Manželství má především tyto **funkce**:

- 1. biologickou,**
- 2. výchovnou,**
- 3. a ekonomickou.**

Na těchto základních funkcích stojí manželství jako společenská instituce, zajišťující reprodukci, následnou péči o dítě a hospodářské fungování rodiny jako ekonomické jednotky, která poskytuje základní hmotné zabezpečení svým členům, zejména dětem, tedy těch kdož ještě nejsou schopni sami se živit, i starším členům rodiny.

V **Hlavě třetí**, která definuje vztahy mezi manželi se pak můžeme v § 18 dočíst, že: „*Muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti. Manželé jsou povinni:*

- 1. žít spolu,*
- 2. vzájemně si pomáhat,*
- 3. být si věrni,*
- 4. vzájemně respektovat svoji důstojnost,*
- 5. společně pečovat o děti a*
- 6. vytvářet zdravé rodinné prostředí.“*

Tyto imperfektní normy sice stanovuje povinnost v právním řádu, ale neobsahují sankce za její neplnění nebo pouze částečně. Zčásti jsou sankce v trestním zákoně, např. ohrožování mravní výchovy atd.

§19 pak stanovuje, že: „*o uspokojování potřeb rodiny jsou povinni oba manželé pečovat podle svých schopností, možností a majetkových poměrů.*“

---

¹⁰Kalibová, K., Pavlík, Z., Vodáková, A. *Demografie (nejen) pro demografy.*

Praha, 2009, s. 61-64.

Stejně tak zde nalezneme i povinnost ekonomicky zabezpečovat svou domácnost, přičemž „poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti může být zcela nebo zčásti vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti.“

Dále platí, že: „neplní-li jeden z manželů svoji povinnost hradit náklady společné domácnosti, rozhodne na návrh druhého manžela ve věci soud.“

V §2 Zákona o rodině je dále uvedeno, že:“ muž a žena, kteří spolu chtějí uzavřít manželství, mají předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj účel.“¹¹

Formy manželství rozlišujeme podle §4 na občanský a církevní sňatek:

1.Občanský sňatek.

Je též nazýván sňatkem **civilním**. Tzv. manželskou novelou, zákonem č. 320/1919 Sb. Československé republiky byl postaven na roveň sňatek občanský i církevní. Zákonem č. 265/1992 Sb. pak byl shledán církevní sňatek irelevantním a toto jednání, týkající se náboženských obřadů před civilním obřadem, pak bylo trestně sankcionováno. V právním řádu tak zakotvil obligatorní **civilní** sňatek. Tímto zákonem také došlo k vyčlenění právní úpravy rodinných vztahů ze sféry občanského práva. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., v této úpravě pokračoval. Teprve novela provedená zákonem č. 234/1992 Sb., umožnila s účinností od 1. července 1992 uzavřít církevní sňatek a postavit ho opět na roveň sňatku civilnímu. V této podobě ho známe i dnes.

2.Církevní sňatek.

Podle Zákona o rodině č. 234/1992 Sb. byl opět umožněn od 1. července 1992. Platí, že pokud byl před tímto sňatkem uzavřen sňatek občanský, nemají následné náboženské obřady právní následky. Neplatí to již v rámci církve, v rámci ní pak tyto následky mají. Pokud již byl ale uzavřen církevní sňatek, nedovoluje právní úprava následně již uzavřít sňatek občanský.

---

¹¹§1-2 Zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění jeho pozdějších předpisů, část 1., hlava první a §18-19 Zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, hlava třetí.

Tento sňatek je pro většinu církví v podstatě nerozlučitelný, neboť církev ukládá: ...*“Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.”* Je tedy třeba důkladněji zvážit své rozhodnutí.¹²

Můžeme říci, že v tomto ohledu právě víra významně stabilizovala manželství jako instituci v tradičních společnostech. Právní řád nám pak stanoví práva a povinnosti, vyplývající z manželství. Právě na rovině sňatku občanském nejlépe vidíme, jak stát přebíral tyto povinnosti, které původně patřily rodině, prostřednictvím svých institucí. Právní úprava nám pak také ukládá, za jakých podmínek **můžeme** či **nemůžeme** manželství uzavřít.

Občanský sňatek: u této formy podle §4 učiní snoubenci prohlášení před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů či městských částí územně členěných statutárních měst, které jsou matričním úřadem.

Církevní sňatek: zde pak podle §4 a) a b) učiní snoubenci prohlášení o uzavření manželství před příslušným orgánem církve, a to před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností, a to v místě určeném předpisy církve nebo náboženské společnosti pro náboženské obřady či úkony.

V případě těchto sňatků se pak snoubenci musí řídit nejen předpisy právními, ale i předpisy církve, ukládající často ještě před vstupem do manželství určitou duchovní přípravu.

Hlava druhá pak vypovídá o důvodech, pro které není možno uzavřít manželství. Z těchto důvodů lze také prohlásit **manželství za neplatné**.

Jedná se především o tyto důvody:

V §11 je uvedeno, že: *„Manželství nemůže být uzavřeno se ženatým mužem nebo vdanou ženou anebo osobou, která uzavřela partnerství, pokud toto partnerství trvá.“*

V § 12 se pak můžeme dočíst, že: *„Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci. Totéž platí i o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá.“*

---

¹²Zákon č. 2/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů.

§13 pak uvádí, že: „*Manželství nemůže uzavřít nezletilý. Výjimečně, jestliže je to v souladu se společenským účelem manželství, může soud z důležitých důvodů povolit uzavření manželství nezletilému staršímu než šestnáct let.*“

V §14 se také můžeme dozvědět, že: „*Manželství nemůže uzavřít osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům.*“

Z tohoto pak lze vyvodit, že manželství se považuje za neplatné, když se jedná o:

1. **bigamii**, v případě dosud platného **sňatku** některého ze snoubenců nebo **registrovaného partnerství** osob stejného pohlaví,
2. příbuzenský vztah,
3. příbuzenství, založené **osvojením**,
4. nezletilost,
5. zbavení způsobilosti k právním úkonům,
6. omezení způsobilosti k právním úkonům,
7. osobu stíženou duševní poruchou, jež by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům.

Zánik manželství pak může nastat nejen v případě vědomé volby, tedy **rozvodu**, ale i v případě smrti některého z manželů.

Hlava čtvrtá Zákona o rodině pak definuje tento zánik jako:

„zánik manželství smrtí či prohlášením manžela za mrtvého. Toto manželství pak zaniká dnem, kdy rozhodnutí o tom nabude právní moci.“¹³

Manželství patří mezi nejstarší sociální instituce v dějinách lidstva. Na základě židovsko-křesťanské tradice se rozvinul ideál striktně monogamního a trvalého manželství, které bylo považováno za svátost. Postupem času, v souvislosti se sociokulturními proměnami, se pojetí manželství změnilo, neboť ztratilo svůj původní společenský význam, i mnohé, kdysi důležité funkce. Platí, že manželství je vlastně jediná aktuálně existující forma **institucionalizace párového vztahu**.

Funguje jako sociální potvrzení kvality tohoto vztahu, jeho výlučnosti. Uzavření manželství přináší nová privilegia, ale i povinnosti, které jsou zakotveny ve formě právních předpisů. Je však třeba říci, že v současné době je Manželství relativně volnou institucí, která nemá společensky jednoznačně určené

---

¹³§4 Zákona č. 94/1963 Sb., ve znění jeho pozdějších předpisů, hlava první, §11-14, část 2., hlava druhá a hlava čtvrtá.

normy chování ani přesně vymezené role. Nutno podotknout, že se současným zjednodušením právní úpravy zániku manželství **rozvodem**, mnohdy tyto role není ani od koho převzít, neboť v současné době neexistuje jednotný model chování členů rodiny ani závazné normy chování, vyplývající z manželství.

Přesto manželství představuje základ pro vytvoření nového rodinného zázemí, které by nahradilo původní orientační rodinu. Vstupem do manželství získává jedinec novou roli, **roli manželskou**, která se stává významnou součástí **osobní identity**.

Manželství lze vymežit:

1. **Sociálně** – manželství představuje dyádu, malou sociální skupinu, která spojuje dvě dosud cizí rodiny novým vztahem příbuzenství,

2. **Psychologicky** – muž i žena si uvědomují příslušnost

k tomuto manželství, v němž získali určité role a zvolili si určitý

životní styl. Pro jejich vztah je typický určitý styl komunikace, normy, hodnoty a strategie řešení konfliktů,

3. **Fyzicky** – manželství má vymezen určitý prostor i čas, manželé spolu sdílejí společné teritorium domova a zatím nespecifikovaný časový úsek společného života.

Manželství je intimním párovým vztahem, jehož důležitou funkcí je vytvoření zázemí, které by poskytovalo jistotu solidarity a podpory. Tento vztah by měl být zdrojem jistoty a bezpečí pro případ jakéhokoli ohrožení. Zde je ovšem zřejmý určitý rozpor. Oba jedinci se totiž v dnešní **individualizované** společnosti touží i prosadit a získat dost prostoru pro rozvoj své **individuality**. Oba manželé mají ve vztahu k tomuto manželství určitá očekávání, která mohou být buď vědomá či nevědomá a mohou být více či méně realistická. Obecně platí, že čím je větší rozpor mezi skutečností a očekáváním, tím menší bude spokojenost s tímto manželstvím.

Citový vztah sice zpravidla bývá hlavním důvodem k uzavření manželství, ale vzhledem k labilitě a proměnlivosti emoční vazby nemůže být tento faktor zárukou jeho **stability**.

Přesto v jaké nestabilitě se dnes ocitá manželství, lze říci, že manželství uspokojuje různé psychické potřeby. V očekávání jejich naplnění pak lidé vstupují do **manželství**.

Jedná se o:

1. **Potřebu citové jistoty**, která může být uspokojována ve větší míře, protože partnerství bylo úředně potvrzeno. Manželé mají obyčejně společné příjmení, společné

bydliště, tj. domov, a i tímto způsobem je demonstrována jejich sounáležitost. V manželství není člověk oficiálně osamělý.

2. Potřebu seberealizace, kdy uzavření manželství potvrzuje splnění sociální normy. Tímto způsobem se mladý dospělý formálně začleňuje do určité sociální struktury. Jedinec může být hodnocen i podle kvality svého partnera.

3. Potřebu otevřené budoucnosti, kdy manželé plánují další společný život, mají nějaký společný cíl, chtějí mít např. děti. Důležitá je i představa společného života, který by měl určitou kontinuitu a vytvořil nějaké hodnoty, přesahující fyzickou existenci obou manželů. Uzavřením manželství vytvářejí základ rodu, který bude nositelem nějaké tradice.¹⁴

Rodičovství je široký koncept s podstatně odlišným obsahem podle fáze rodinného cyklu. Koncept fází rodinného cyklu v sobě zahrnuje koncept *přechodů* mezi těmito fázemi. Tím nejvýznamnějším v našem životaběhu je právě **přechod k rodičovství**.

Rozhodnutí o tom, staneme-li se rodiči, máme ve svých rukou. To však nečiní toto rozhodnutí lehčím, jak by se mohlo na první pohled zdát. Čtyři jedinečné vlastnosti přechodu k rodičovství definovala Alice Rossiová:

1. Přechod, k němuž dochází pod *silným kulturním tlakem*, působícím zejména na ženu. Platí, že sociální status ženy je historicky těsně svázán s mateřstvím. I poté, co bylo legalizováno umělé přerušování těhotenství, těhotná žena, jež se pro přerušování rozhoduje, je pod nátlakem kultury, která se tradičně dívá odmítavě na odmítání mateřství. I celoživotně bezdětná žena naráží na tento společenský postoj.

2. Přechod, k němuž dochází i *mimovolně*, kdy dítě může být počato i neplánovaně.

3. Přechod nerevokovatelný, kdy dramatické tempo v posledních sto letech vzalo člověku oporu v tradici. Musí se již rozhodovat sám, což ho nutí riskovat a

---

¹⁴Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. Praha, 2003, s. 333-335.

postupovat metodou pokusu a omylu. Téměř všechno se dá dnes smazat a zkusit znovu. A právě vědomí revokovatelnosti a šance na nový pokus se staly člověku druhou přirozeností. Avšak přechod k rodičovství je přechod *nerevokovatelný*, neboť rodičovství se již nedá zvrátit, nemůžeme se stát „exrodiči“.

4. Přechod zlomový, na který člověk nemusí být připraven, jelikož v případě rodičovství se nejedná o přechod pozvolný. Matka na svou novou roli může být připravena fyziologicky, nikoliv sociálně.

Rozhodnutí o tom, zda vůbec, kdy a kolik bude mít žena dětí, je těsně spjat s vynálezem antikoncepce a pro lidstvo má epochální význam. Jde o velkou civilizační změnu posledního čtvrtstoletí. Spolu s tím, jak přestává být rodičovství přirozeným údělem, zviditelnilo se zakotvení rodičovství ve společnosti.

Historie postojů k mateřství či k celoživotní bezdětnosti je přesvědčivou ilustrací hlubokých společenských změn posledního půlstoletí.

Zatímco v generaci matek dnešních mladých žen zůstalo celoživotně bezdětných jen zhruba pět procent žen, povětšinou z důvodu nedobrovolné bezdětnosti pro neplodnost či jiné zdravotní důvody, v posledních dvou desetiletích se stává stále rozšířenější a společensky významnou alternativou z možných životních strategií celoživotní bezdětnost dobrovolná.

Skoro po celou druhou polovinu 20. století bývala v českých zemích každá druhá nevěsta těhotná, což můžeme považovat za výraz vzorce zakládání rodiny. Zatímco od nástupu socialismu v 50. letech klesl sňatkový věk v naší populaci u žen nížko nad 20 a u mužů nad 23 let, s návratem kapitalismu u nás podíl těhotných nevěst poklesl z téměř dvou třetin u prvních sňatků na necelou třetinu, tedy o 50 procent.¹⁵

Můžeme říci, že hlavní příčinou poklesu porodnosti po roce 1990 byly právě změny sňatkového chování a pronikavý pokles zájmu o sňatek u nejmladších žen. Podíl nevěst mladších 19 let klesl z 19% všech sňatků v roce 1990 na necelé 2% v roce 2000. Zatímco v období socialismu byla mladička skoro každá pátá z nevěst, dnes už je téměř každá padesátá. Sňatečnost žen mezi 25 a 30 lety naopak mírně stoupla a dále stoupá.

---

¹⁵Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha, 2006, s. 148-154.

Ke stavu, kdy se v Česku vdával a ženil téměř každý se už rozhodně nevrátíme. Snížení sňatečnosti nás přibližuje Evropě, kde podobný pokles proběhl v 80. letech 20.století.

Ještě v roce 1990 se v České republice narodilo přes 130 000 dětí, v roce 2000 to bylo jen 90 000 dětí, tedy skoro o třetinu méně. Ve srovnání s rokem 1975, kdy se u nás narodilo na 192 000 dětí, se v posledních letech rodí v České republice sotva polovina dětí.

Nejvýrazněji tedy klesla v průběhu devadesátých let porodnost nejmladších žen, míněno do dvaceti let. Pravděpodobnost porodu u osmnáctileté ženy byla v roce 2000 zhruba 4x menší než v roce 1991, a ještě u žen ve věku 22 let byla tato pravděpodobnost už v roce 1998 méně než poloviční ve srovnání s rokem 1991. Naopak porodnost žen 25 letých a starších se od roku 1995 mírně zvyšuje. Přestože tři čtvrtiny dětí narozených v roce 1965 se narodilo matkám mladším 27 let, v roce 2000 to bylo už jen 57%.

Zatímco porodnost dnešních matek se pohybuje okolo 1,3 až 1,5 dítěte, generace našich babiček, narozené v letech 1930-1935 daly život v průměru 2,7 dítěte, u generace matek našich matek či matek potenciálních, narozených v letech 1950-1955 to bylo 2,2 dítěte.¹⁶

Se změnami po politickém převratu v roce 1989 je nejvíce patrný podíl třicetiletých žen, které dosud neměly dítě a jež stoupl mezi lety 1990 až 2000 z 6% na 18%. Z toho je patrné, že v jednom desetiletí vzrostl dokonce na více než trojnásobek. Rovněž podíl celoživotně bezdětných žen poklesl za 30 let, tedy za jednu generaci o více než třetinu. Vývoj ale ukazuje, že v generaci, která prošla plodným obdobím v 90. letech, bude podíl celoživotně bezdětných podstatně vyšší. Očekává se vzrůst až na 25%, tedy na více než trojnásobek podílu bezdětných v generaci jejich matek.

Z hlediska charakteru prokreačního chování lze 90. léta v České republice vůbec označit jako období historicky nejvýraznějšího poklesu úhrnné plodnosti, posunu rození dětí do vyššího věku, narůstání podílu dětí narozených mimo manželství a snižování frekvence předmanželských koncepcí.

---

¹⁶Možný, I. *Česká společnost*. Praha, 2002, s. 27-28 a s. 41-43.

Všechny tyto uvedené změny jsou zřejmě trvalé a znamenají šíření nového modelu prokreačního chování charakteristického nízkým počtem dětí při odkládání rodičovství do vyššího věku, což souvisí i s dosaženou mírou vzdělání.¹⁷

Dnes, na rozdíl od minulosti rodičovství prožívá většina lidí, avšak počet druhých a dalších dětí je stále více ovlivňován faktory socioekonomickými a psychologickými. Významným faktorem ovlivňujícím počet dětí v rodině je pak vedle věku vzdělání. Platí, že ženy s nejvyšším dosaženým vzděláním jsou častěji bezdětné a mají v průměru méně dětí. Vysokoškoláčky totiž vzhledem k náročnější profesi obtížněji kombinují výchovu dětí se zaměstnáním. Více dětí pro ně znamená větší ztrátu na výdělku a překážku rozvoje jejich pracovní kariéry. Odkládání narození prvního dítěte je navíc v dnešní době zesilováno snahou dosáhnout nejdříve určitého profesního postavení a teprve potom mít děti.

2.2 Nesezdaná soužití

Během druhé poloviny 20. století prodělala rodina ve většině západních zemí zásadní proměnu. Proměnily se normy i reálné chování a dříve standardní model rodinného startu: sňatek, založení nové domácnosti a narození dítěte ztratil nutnou závaznost. Se stále rostoucí individualizací a s tím spojenou emancipací žen, které vstupují do pracovního procesu a stále více se realizují v zaměstnání, volí nezanedbatelný podíl lidí jinou posloupnost událostí či do manželství vůbec nevstupuje. Stále více tolerovanou a preferovanou formou partnerského života se rovněž stala **nesezdaná soužití**.¹⁸

U nás se tento stav jeví markantním v 90. letech s růstem nesezdaných soužití a tím poklesu sňatečnosti o třetinu z důvodu preference tohoto soužití, ať již braného jako „manželství na zkoušku“, tak plně nahrazující manželský vztah. S rostoucí aktivitou žen na pracovním trhu a otevřenými možnostmi, které se naskytly s příchodem demokracie, jako např. cestování či práce v zahraničí, rovněž dochází k odkládání rodičovství do vyššího věku a tím znatelnému poklesu porodnosti. Rovněž dochází ke stále rostoucí míře rozvodovosti, spojené se zvyšujícím se počtem neúplných rodin. V této době začínáme hovořit o rodině

---

¹⁷Hamplová, D., Rychtaříková, J., Pikálková, S. *České ženy: Vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha, 2003, s. 43.

¹⁸Hamplová, D., Rychtaříková, J., Pikálková, S. *České ženy: Vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha, 2003, s. 11.

postmoderní, individualizované, tak jak ji známe dnes. Tyto změny úzce souvisí s **pracovním trhem**, neboť od každého individua se v současné době očekává, že bude rozvíjet svou osobnost a budovat si svůj vlastní život. **Proces individualizace** se tak často uskutečňuje na úkor své vlastní rodiny bez ohledu na její členy.

Její rostoucí míra tak činí instituci **manželství** křehkou a **nestabilní**. V důsledku **svobodné volby** následuje zvyšující se míra odlišností mezi jedinci. Mladí lidé vědomě odmítají tradiční hodnoty. Přestávají platit vzory rodinného chování, mladí lidé přestávají mít úctu jak ke svým předkům, tak k sobě navzájem a spolu s tím pozbývají i odpovědnosti v péči o děti. Instituce manželství se nám pod tíhou všech změn doslova rozpadá před očima. Začínají se upřednostňovat volné formy soužití, tolerují se rozvody, jejichž míra stále roste.

Kdybychom se měli zamýšlet nad tím, co těmto změnám předcházelo, museli bychom se vrátit do 60. a 70. let 20. století, kdy začínají být tyto změny patrné. Stručně bychom je mohli shrnout takto:

Od **60. let 20. století** začíná v západoevropských společnostech docházet k těmto trendům, typickým pro rodinu **postmoderní**. Za ně můžeme považovat:

- 1. pokles sňatečnosti a růst počtu nesezdaných soužití,**
- 2. růst rozvodovosti,**
- 3. zvyšování průměrného věku svobodných snoubenců vstupujících do manželství až na 27-29 let u žen a 29-32 roků u mužů,**
- 4. odkládání rodičovství a zvýšení průměrného věku matek až na 30 let,**
- 5. nárůst počtu dětí narozených mimo manželství až na 35-40%**
- 6. a pokles úhrnné plodnosti až na 1,3-1,5.**

Tyto faktory nazýváme obdobím tzv. *druhého demografického přechodu*, který v české populaci nastává po roce 1989 spolu s převratem a změnami politickými, ekonomickými i sociálními.

Sňatečnost se u nás v 90. letech prudce snížila o třetinu, a to z 81 000 v roce 1989 na 55 000 v roce 2000. Zároveň s tím roste průměrný věk svobodného ženicha z 24,6 na 28,9 let a svobodné nevěsty z 21,8 na 26,5 let. V roce 1990 sice došlo k menšímu vzestupu počtu sňatků na 90 953, spojených s oznámeným zrušením novomanželských půjček, ale už rok poté, v roce 1991 dochází k prudkému propadu intenzity sňatečnosti, a to na počet 71 973 uzavřených manželství. Tento propad je nejvíce zřetelný právě v letech 1991-1994. Z původního počtu více než

81 000 každoročně uzavíraných sňatků v roce 1989 došlo k poklesu až na úroveň 54 000 v letech 1995-1996. Jestliže na úrovni sňatečnosti roku 1989 vstupovalo do manželství 89% svobodných mužů a 95% svobodných žen, do roku 1997 pak tento podíl klesl na 73%, resp. 79%.

Je zajímavé, že v počtech sňatků se téměř vůbec neprojevil nástup početně silných generací dětí narozených v období vzestupu porodnosti v 70. letech, takže postupně vzrůstá počet mladých svobodných mužů a žen. Např. ve věku 20-29 let bylo koncem roku 1991 svobodných mužů 339 000, koncem roku 1998 již 576 000. Obdobně vzrostl počet svobodných žen v tomto věku ze 163 000 na 395 000. Zatímco rozvodovost stále rostla, intenzita sňatečnosti rozvedených osob klesala, a tak počet rozvedených mužů ve věku 20-34 let vzrostl od konce roku 1991 do konce roku 1998 ze 45 000 na 65 000 a počet rozvedených žen ze 66 000 na 88 000.

Preference manželství v dřívějším systému snadného získávání bytů i ve veřejném mínění bránily zřejmě většímu rozšíření nesezdaného soužití mezi mladými, zejména svobodnými lidmi.

Po roce 1990 se počty faktických manželství pravděpodobně zvýšily. Dá se to soudit podle nárůstu počtu dětí narozených mimo manželství ve druhém a dalších pořadích, ale ne tou měrou, že by se dalo hovořit o náhradě manželství legitimních, jelikož v nesezdaných soužitích žijí častěji osoby po zániku předchozího manželství než osoby svobodné.¹⁹

Zatímco v 70. a 80. letech jen tři ze sta žen a pět ze sta mužů zůstávalo celý život svobodných, mezi lety 1989 a 2000 poklesl počet sňatků v České republice téměř na polovinu, což je dáno i odkládáním sňatku do vyššího věku.

Přesto dnes považuje úspěšné manželství za nejdůležitější věc v životě celkem 76% českých mužů a 68% českých žen ve věku 15 až 45 let. Pouze jeden z deseti dospělých pak u nás považuje instituci manželství za zastaralou.

Rodina by nepochybně měla spočívat na **manželství**. Čím více však jsou tolerovány **volné svazky**, tím více toto přestává platit.

Mezi lety 1989 a 2000 se v České republice podíl dětí narozených mimo manželství zvýšil o 270 procent. Ve srovnání s rokem 1975 narostl skoro pětkrát. Koncem 80. let počet mimomanželských dětí činil 7-8 %, zatímco v roce 2002 již více než 25%.

---

¹⁹Fialová, L., Hamplová, D., Kučera, M., Vymětalová, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha, 2000, s. 10-24.

Platí, že největší rozdíl v počtu narozených dětí provdaným matkám poklesl o 40 procent. Současně s tím však vzrostl počet dětí narozených matkám neprovdaným, a to celkem o 76 procent.

Na počátku 21. století se tedy v České republice každé páté dítě rodí mimo manželství. Nemanželské děti ale nejsou jen dětmi svobodných matek. Celá čtvrtina z nich se rodí ženám, které již jednou manželstvím prošly, čili rozvedeným. Proto také 40% z dětí narozených mimo manželství není prvním dítětem své matky. Stále se ale u nás rodí osm z deseti dětí v manželství. Významný podíl z dětí narozených mimo manželství se pak rodí párům žijícím právě v nesezdaném partnerství na principu manželského života.²⁰

2.3 Manželský a rodinný nesoulad

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, tj. pro rodiče a děti, ale často pro celou širší rodinu. Má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a psychologické. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb a jeho důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život. Rozvod může být považován za určité základní sanační opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manželi, skončit problematické spolužití a umožnit další životní perspektivy. Tyto základní potřeby, pro které je rozvod akceptován, se však vždy nemusí naplnit a místo očekávaných pozitivních změn naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu.

Z teoretického hlediska je správné hovořit o třech stadiích:

Manželský (rodinný) nesoulad-vzniká z více či méně podstatných rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů najít vhodné kompromisy a rozpory řešit. Tento manželský nesoulad, který je poměrně běžný a nebývá nikým diagnostikován, přechází v menší části případů v manželský (rodinný) rozvrat.

Manželský (rodinný) rozvrat-jde již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí, ať již emoční, ekonomické či výchovné. Může být buď akutní nebo dlouhodobý a v některé ze svých fází může přejít v rozvod.

Rozvod-je formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců a

---

²⁰Možný, I. *Česká společnost*. Praha, 2002, s. 38-43.

krajním řešením v procesu manželství. Na rozdíl od rozvratu manželství je rozvod *deklarován*, a to tím, že je podán návrh na rozvod, že proběhne rozvodové řízení a do celého děje, který byl předtím pouze součástí rodinného života, vstupují úřední instituce jako jsou soudy, právníci, oddělení péče o dítě apod.

Oproti tomuto je nutné si uvědomit, že vedle rodin s rozvedenými manželi existuje značný počet nepříliš dobře zjištělných rodin, které žijí v trvalém rodinném rozvratu s výrazným narušením rodinných funkcí, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nepožádají. Hovoříme o rozvodu *nedeklarovaném*.

V procesu rodinného nesouladu, rozvratu a rozvodu se jen výjimečně může stát, že by alespoň jeden z manželů citově či jinak nestrádal. Co se ale ukazuje jako zcela jisté, je fakt, že rodinným rozvratem a rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte, které rozvrat v manželství rodičů prožívá.²¹

2.4 Domácí násilí

Domácí násilí je dnes bohužel poměrně rozšířeným jevem. Co vše můžeme považovat za domácí násilí?

Jedná se o fyzické, psychické či sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně za zavřenými dveřmi a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti, přičemž intenzita násilných incidentů se stupňuje bez schopnosti aktivně ji řešit.

Aby skutek byl domácím násilím, musí naplňovat všechny 4 klíčové znaky:

1. Opakování a dlouhodobost.

2. Eskalace – od urážek se snižuje k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a život.

3. Jasně a nezpochybnitelně rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné.

4. Neveřejnost – probíhá zpravidla za zavřenými dveřmi bytu či domu.

Projevy domácího násilí nejsou jen *fyzické*, ale i *psychické*, *sociální*, *sexuální*, *ekonomické* či *jeho kombinace*.

Za *fyzické násilí* považujeme facky, rány pěstí, kopání, škrcení, tlučení hlavou (o stěnu, topení), tahání za vlasy, bití nějakým předmětem apod.

Často se však oběti domácího násilí setkávají i s *násilím psychickým*, jako je zastrašování ze strany agresora, zlé pohledy, výhrušné gesta či přímé ohrožování,

---

²¹Matějček, Z., Dytrych, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*.

Praha, 2002, s. 39-40.

ničení věcí, ubližování jiným v přítomnosti ohrožené osoby, omezování samostatnosti a zvýšená kontrola všeho, co ohrožená osoba dělá, dále kritizování a ponižování pomocí nadávek, zesměšňování, snižování schopností, zpochybňování duševního zdraví a přehlížení přání a potřeb. Těžším kalibrem je pak vyhrožování bitím, přerušování kontaktů či sebevraždou, vydírání přes děti jakož i vyvolávání pocitů viny a nucení k poslušnosti.

Sociálním násilím se stává izolace od příbuzných a přátel, zákaz přijímat návštěvy, svým chováním odrazovat návštěvníka od dalších návštěv či zákaz telefonovat.

Ruku v ruce s těmito aspekty však jde i *násilí ekonomické*, tedy zamezení přístupu k financím, a to i vlastním, vydírání či vynucování přepsání bytu nebo nemovitosti.

Následky domácího násilí mohou být leckdy katastrofální. Patří mezi ně vynucená sociální izolace, finanční závislost na partnerovi, nezvládnutá výchova dětí a psychické následky z toho plynoucí a mnohdy i závislosti násilného partnera.²²

S přibývajícimi případy domácího násilí je s platností od 1.1.2009 v Zákonu č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky nově upraveno „Oprávnění vykázat z bytu nebo z domu i z jeho bezprostředního okolí“.

Policie nyní poskytuje ohrožené osobě současně vždy personální i teritoriální ochranu. Lhůta vykázání činí 10 dní, přičemž povinností vykázané osoby je zákaz vstupu do vymezeného prostoru, dále zákaz navazování styku nebo kontaktu s ohroženou osobou a zároveň je povinnen odevzdat všechny klíče od společného obydlí, které drží.²³

Mnohdy ale bohužel před svatbou, či krátce po ní nepoznáme, zda náš partner trpí nějakou osobnostní patologií, přičemž pod tímto termínem se může skrývat například agrese, ze které pak může vyplynout i domácí násilí.

Napříč všem těmto změnám, které jsou dány zákonem, bohužel většinou ani po rozvodu domácí násilí nekončí. Velmi často totiž svým odchodem žena v muži vzbudí ještě větší agresi a ten začne dělat vše možné, aby se ženě pomstil. Ženy tak

---

²²Domácí násilí [online].2010. Poslední revize 28.1.2010. [Citace 16.1.2010]. Dostupné na: <<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/domaci-nasili/r69>>

²³Přehled hlavních změn v nové právní úpravě institutu vykázání [online].2010. Poslední revize 16. 1. 2010. [Citace 28. 1. 2010]. Dostupné na: <<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/pravni-uprava/prehled-hlavnich-zmen-v-nove-pravni-uprave-institutu-vykazani/r160>>

rozvodu domácí násilí nekončí. Velmi často totiž svým odchodem žena v muži vzbudí ještě větší agresi a ten začne dělat vše možné, aby se ženě pomstil. Ženy tak často i po rozvodu mohou žít v neustálém stresu a strachu a pokud jsou v manželství navíc i děti, ocitá se žena v pasti. Psychický teror pak může pokračovat např. i bojem o svěření do péče. Z toho se dá vyvozovat, že ne vždy je střídavá péče tím nejlepším pro dítě.

Jiná situace nastává, pokud se rodiče rozcházejí v klidu. Stojí-li však za rozchodem rodičů domácí násilí, pak by o střídavé péči vůbec neměla být řeč. Dítě se pak stává prostředníkem nejrůznějších intrik, což může zanechat následky na jeho duši a ohrozit ho na dalším vývoji.

Nemusí se vždy jednat o fyzický útok, ale i o psychický teror, přičemž násilí se velmi často dopouští člověk s výraznou poruchou osobnosti. Takový člověk má potřebu druhého ovládat, kontrolovat a především snažit se dosáhnout toho, co on sám chce. Takovéto chování může mít velké výkyvy, od výrazně pozitivního přes výrazně negativní. Negativní může mít buď formu primitivního násilí v podobě bití, ale i velmi promyšleného psychického teroru, kdy násilník přesvědčí oběť, že je to vlastně její vina a že si toto chování zaslouží.

Samozřejmě se v pozici týraného nemusí ocitnout jen žena, ale i muž. V každém případě není pro ně tato situace jednoduchá, obzvláště po rozvodu, příp. usilují-li o svěření dítěte do výchovy.

Můžeme tedy říci, že v České republice legislativa neřeší problém domácího násilí až do konce, neboť v takovýchto případech bohužel ani po rozvodu nemá často žena, která se nejčastěji ocitá v této pozici, vyhráno. Pomůže jí sice již dnes od muže odejít či ho vykázat z bytu, ale nikde již nemá záruku, že jí muž nebude už dál ubližovat, příp. nezíská-li dítě do své péče.

3Rozvrat rodiny a jeho příčiny

3.1Rozvrat rodiny

Rodina je *sociální skupinou* a její krize či **rozvrat** zasahuje do fungování společenských struktur právních, ekonomických, výchovných apod. Mluví-li se o rodinném rozvratu, má se všeobecně za to, že jde o rozvod. Ve skutečnosti však existují takové formy manželského soužití a „nesoužití“, které z rodiny vytvářejí skupinu již sociálně nefunkční.

Může jít o:

1.**Neúplnou rodinnou jednotku** – nemanželský původ.

2.**Rozpad rodiny na základě úmyslného odchodu** některého z obou manželů: **zrušení, rozvod, rozchod, opuštění**.

3.Rodiny typu „**prázdna skořápka**“, v nichž jednotlivé osoby žijí dohromady, avšak spolu se minimálně stýkají. Jeden druhému tak neposkytuje citovou podporu.

4.**Rodinné krize, způsobené vnějšími událostmi**, jako např. dočasnou nebo neúmyslnou **absencí jednoho z manželů** následkem smrti, uvěznění, nebo vlivem takových neosobních katastrof, jako je válka či přírodní katastrofy.

5.**Vnitřní katastrofy**, které vedou k nechtěným selháním hlavních úloh v rodině **následkem mentálních, emocionálních nebo tělesných poruch**: těžká duševní zaostalost dítěte, psychóza dítěte nebo manžela nebo chronické a nevyléčitelné tělesné nemoci.

Rozvrat rodiny pak můžeme definovat **jako sociální problém**, jenž představuje určité vybočení od norem a hodnot, které daná společnost považuje za normální a představují jejich porušování i v oblasti práva a společenských vztahů, které mají ve společnosti přirozenou vážnost.²⁴

3.2Rozvrat rodiny a jeho příčiny

Proč se rozpadají manželství a co vede lidi k tomu, že si řeknou, že spolu již nemohou či nechtějí zůstat? Důvodů pro toto rozhodnutí je mnoho. Jsou mezi nimi poruchy komunikace, nevěra, finanční neshody, nebo např. fakt, že jsme si nevybrali toho pravého, tu pravou.

Ve většině případů, pár, který se rozhodne svůj manželský svazek ukončit,

---

²⁴Pecka, E. *Základy sociologie*. České Budějovice, 2005, str. 91-92.

odůvodňuje svůj krok u soudu termínem: „nesoulad povah a zájmů“, který zůstává v České republice nejčastějším důvodem rozpadu manželství. Tyto důvody pak nazýváme „deklarovanými důvody“ rozvodu. Mezi dalšími můžeme uvést nevěru, alkoholismus, zlé nakládání či nezájem o rodinu.

Tabulka č.1 udává tyto nejčastější příčiny rozpadu manželství za rok 2008:

Tabulka č. 1: Rozvody podle příčiny rozvratu rodiny v roce 2008	Celkem
Celkem	31 300
1.Rozdíl povah, názorů a zájmů	22 033
2.Ostatní příčiny	50 091
3.Nevěra	1442
4.Alkoholismus	854
5.Nezájem o rodinu včetně opuštění rodiny	716
6.Soud nezjistil zavinění	637
7.Zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	266
8.Neuvážený sňatek	146
9.Sexuální neshody	74
10.Zdravotní důvody	41

Zdroj: ČSÚ. Rozvody podle příčiny rozvratu rodiny.

Z tabulky č. 1 vidíme, že rozdíl povah a zájmů jednoznačně vede v příčinách rozvratu manželství. Je to však příčina velice obecná a téměř nic neříkající, neboť rozdílných povah jsou dva lidé vždy, i když jsou si podobní. Pokud bychom rozdílnost povah a zájmů skutečně měli chápat jako příčinu rozvratu, pak by se mohlo rozvést každé druhé manželství. Lidé uvádějící nesoulad povah a zájmů jako příčinu rozvratu svého manželství mají většinou na mysli chybný výběr partnera.

Jako další velmi frekventovaná příčina je uváděna nevěra jednoho z manželů. Je ovšem třeba poznamenat, že nevěra má sama o sobě jistě ještě nějakou příčinu, jelikož nahodilá a krátkodobá nevěra je příčinou rozvratu manželství poměrně zřídka. Chtějí-li se lidé rozvést, pravděpodobně již kují plány se svým mimomanželským partnerem.

Pokud jde o příčinu „alkoholismu“ ve statistice příčin rozvratu manželství na straně mužů, jak uvádí naše tabulka, na rozdíl od žen alkoholiček je mužská forma nadměrného požívání alkoholu poměrně dobře prokazatelná, neboť sousedé i širší okolí je zpravidla opilcem samotným o jeho stavu průběžně informováno. Jinak se jedná většinou spíše o vztah manželky k požívání alkoholu ze strany jejího manžela.

Obtížně vysvětlitelná je nejčastější zavinění rozvratu na straně žen, když konkrétní příčina určena nebyla. Lidově by se to dalo vyjádřit tak, že „stokrát nic umožilo osla.“

Jedná-li se o to stanovit, kdy je již rozvod nutný, můžeme zjednodušeně říci, že tehdy, pokud se již v manželství nedá vydržet, přičemž míra frustrační tolerance je u každého individuální.

3.3 Právní úprava zániku manželství

Platí, že soud manželství rozvede, je-li zjištěn tzv. **kvalifikovaný rozvrat manželství**. Ten je v právní terminologii jediným důvodem **rozvodu manželství**. Rozvrat manželství tak musí být hluboký a trvalý s tím, že již není možné manželské soužití obnovit. Jedná-li se o manželství, z něhož se narodily děti, které jsou v době uvažovaného rozvodu nezletilé, musejí být kromě kvalifikovaného rozvratu bez výjimky splněny zákonem stanovené podmínky, zejména rozvod manželství nesmí být v rozporu se zájmy nezletilých dětí a o jejich výchově a výživě na dobu po rozvodu musí být rozhodnuto pravomocným rozhodnutím soudu, a to ještě před rozhodováním o rozvodu manželství.

Soud zkoumá, zda-li jsou splněny všechny zákonné podmínky a na tomto základě buď rozvod *povolí* či žalobu na rozvod *zamítne*. *Rozvrat vztahů* musí být buď před soudem dokazován, příp. na něj zákonodárce usuzuje z jiných skutečností. Typicky se jedná o zákonem stanovenou dobu, po kterou spolu manželé nežijí.

Na základě toho, dojde či nedojde-li k dohodě mezi manželi, můžeme vymezit tzv. **sporný rozvod**, o kterém rozhoduje soud a **rozvod nesporný neboli smluvený**, což je vlastně rozvod na principu **dohody**. K rozvodu pak postačuje dohoda manželů, která se však netýká jenom samotného rozvodu, ale současně v této dohodě musí být řešeny i právní následky rozvodu, zejména z hlediska vztahů rozvádějících se manželů k dětem, vypořádání společného majetku, vyživovací povinnosti k rozvedené manželce apod. Někdy je rozvod dohodou možný pouze za situace, nemají-li manželé nezletilé děti. I o rozvodu na základě **dohody** však rozhoduje soud.

3.3.1 Sporný a nesporný (smluvený) rozvod

Sporný rozvod

§24 udává, že: (1)“*Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.*“

(2) *“Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody. “*

Na jakém základě tedy **sporný rozvod** probíhá? Mezi manžely může existovat jednotný názor na to, že manželství má být rozvedeno, ale manželé nejsou dohodnuti na všech důsledcích rozvodu.

Jde o základní úpravu rozvodu manželství, která se uplatní tam, kde mezi manželi neexistuje shoda o řešení všech právních následků rozvodu včetně úpravy poměrů k nezletilým dětem.

Řízení lze zahájit na návrh jednoho z manželů, ale je třeba, aby žalobce prokázal, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, tj. je třeba prokázat existenci tzv. **kvalifikovaného rozvratu**. Musí se jednat o takový rozvrat manželství, z něhož je zřejmé, že mezi manželi definitivně došlo k zániku jejich manželského soužití a toto se stalo pouze formální záležitostí.

Pojem ROZVRAT obecně znamená, že vztahy mezi manželi byly původně jiné a manželství řádně fungovalo. **Hlubokost a trvalost rozvratu** je však dána intenzitou narušení vztahů mezi manželi a rovněž i délkou tohoto narušení.

Nesporný, smluvený rozvod

§24a Zákona o rodině uvádí:

(1) *„Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v ustanovení §24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy:*

- a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a příp. vyživovací povinnost, a*
- b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu.“*

Tzv. velká novela Zákona o rodině umožnila rozvádějícím se manželům kultivovaný rozchod společně s komplexním vyřešením všech právních následků spojených s rozvodem manželství. Takováto forma rozvodu však klade na všechny zúčastněné značné nároky a je namístě pouze tam, kde již na obou stranách došlo k akceptaci stanoviska, že rozvod je pro všechny zúčastněné menší zlo, než setrávat

v manželství a vztahy mezi manželi již nejsou příliš poznamenány pocitem křivdy, ublíženosti, nenávisti či snahy pomstít se druhému partnerovi.

Podstata tzv. **smluveného rozvodu** spočívá v tom, že za splnění tří konkrétních předpokladů zákon konstruuje nevyvratitelnou domněnku, že manželství je hluboce a trvale rozvráceno a tuto skutečnost již není třeba soudu dokazovat.

1.Manželství musí trvat určitou dobu.Zákon vyžaduje trvání v době nejméně *jednoho roku*.Tento předpoklad musí být splněn ke dni podání žaloby o rozvod.

2.Manželé spolu nejméně *šest měsíců* nežijí.Tuto skutečnost soud nijak neprověřuje, jestliže má k dispozici shodné vyjádření obou manželů.

3.Skutečnost, že druhý manžel se k tomuto návrhu připojí.

V případě, že manželé, kteří se na rozvodu dohodnou, ještě připojí k návrhu smlouvy o vypořádání všech právních následků rozvodu, soud nebude zjišťovat **příčiny rozvratu manželství**.

3.4Soudní rozhodování o dětech

Svěření dítěte do výchovy jednoho rodiče

Dítě nelze před rozvodem manželství uchránit, je však možné a nezbytné chránit dítě v souvislosti s rozvodem jeho rodičů.

Nová úprava Zákona o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění jeho pozdějších předpisů od 1.8:1998 podstatně zvýšila ochranu nezletilých dětí v souvislosti s rozvodem manželství jejich rodičů, a to ve dvojím směru:1. došlo k oddělení řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem od rozvodového řízení i možnost nepovolit za jistých podmínek rozvod manželství po dobu nezletilosti dítěte.

Podle §26 odst.1 Zákona o rodině, č. 94/1963 Sb., ve znění jeho pozdějších předpisů nyní *„před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte,upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti po dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.“*

Smyslem této nové úpravy je jednoduchá úvaha:bud' jste schopni se dohodnout nebo akceptovat rozhodnutí soudu o výchově a výživě vašeho nezletilého dítěte a pak budete (jednoduše)rozvedeni, nebo na rozvod pro příštích

---

²⁵Hrušáková, M. *Rozvod a paragrafy*.Praha, 2001, s. 17-29.

pár let zapomeňte.

Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti po dobu po rozvodu, *„zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.“*²⁵

Nejčastější variantou úpravy právních poměrů dítěte po rozvodu je svěření do výlučné péče jednoho nebo druhého rodiče. Fakticky řadu let přetrvává rozdělení 9:1, tj. na devět dětí svěřených do péče matky připadá jedno dítě svěřené do péče otce. Dle zkušeností manželských poradců minimálně šest otců z deseti dítě do své výhradní péče nechce. Uvádějí obvykle, že *„potomkovi nechtějí brát matku“*, že *„matka má k němu přece jen blíže“*. Jeden dva otcové z této desítky sice dítě do své výlučné péče požadují, ale ve skutečnosti to nemyslí nijak vážně. Dítě chtějí spíše využít k nátlaku na manželku ve smyslu *„když odejdeš, připravím tě o všechno a ani dítě ti nenechám“*. Najdou se samozřejmě i osoby disharmonické, kterým dítě svěřit nejde.

Od 1.8.1998, kdy vstoupila v platnost novela zákona o rodině, umožňující domluvený rozvod, zastupovala advokátka D. Kovářová jednoho z rodičů ve 130 sporech a své závěry ze své praxe pak publikovala v časopise Rodina a právo č.7/2005, str. 1). Uvádí, že v 41% případů skončilo soudní řízení dohodou. Pouze ve dvou případech „vyhráli“ spor o děti otcové. Avšak pozor – „otcové chtěli své děti do péče jen ve dvou případech“. Jejich úspěšnost tedy nemůžeme poměřovat jen 2%, avšak svým způsobem 66%. Tedy otec s jednoznačnou touhou mít po rozvodu rodičů dítě ve své výlučné péči tedy ne zcela zanedbatelnou šanci má. Důležitý je pak dle Úmluvy o právech dítěte i postoj dítěte samotného.

Pokud se tedy rodiče na kontaktu s dětmi dohodnou, je vyhráno. Soud nemusí styk s dítětem tzv. řešit a lze jej operativně přizpůsobit plánům i potřebám dětí a dospělých.

3.4.2 Střídavá a společná výchova

V §26 odst. 2 Zákona o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění jeho pozdějších předpisů je uvedeno, že: *„Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů, je-li v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“* Tolik je uvedeno v Zákoně o rodině ke společné či střídavé výchově. Účinnost tohoto ustanovení nastala 1. srpna 1998, ale pokud bychom se ponořili i do dřívější rozhodovací praxe,

našli bychom takováto rozhodnutí, a to v případě, kdy se rodiče na takovém způsobu výchovy dohodli a soud jejich dohodu schválil.

Při **střídavé výchově** je dítě v určité, přesně vymezené době svěřeno do péče jednoho rodiče a v jiné, časově srovnatelné době, je pak svěřeno do péče druhého rodiče. Soud vymezí práva a povinnosti obou rodičů v takto se střídajících úsecích. Původně se dle zahraničních vzorů očekávalo, že ke střídání dojde po měsíci. Praxe však ukázala, že lépe je využít střídání kratší, např. již po týdnu. Zdá se, že k tomuto střídání jsou náchylnější rodiče, jejichž hlavním zájmem je zachovat dítěti kontakt jak s otcem, tak i s matkou.

Realizace tohoto typu výchovy je podmíněna blízkostí bydlišť obou rodičů, neboť je nutné, aby dítě docházelo do stále stejné školy a mělo možnost bez přerušování pokračovat i v mimoškolních aktivitách.

Společná výchova odpovídá podmínkám společného soužití rodičů i po rozvodu, eventuálně i společnému soužití nesezdaných rodičů. Logickým předpokladem u tohoto typu výchovy je ať již dobrovolné nebo bytovou či finanční situací vyvolané bydlení v jednom bytě. Rodiče, byť třeba nevedou společnou domácnost, v tomto případě společně pečují o potomka, a to včetně výchovného působení i jeho materiálního zabezpečení. Tato forma výchovy je však řešením ojedinělým.

Základním předpokladem obou zmíněných forem výchovy dítěte je **schopnost domluvy** mezi rodiči.

Pokud se rodiče nedohodnou, vstupuje do sporu OSPOD, neboli **Orgán sociálně-právní ochrany dětí**. Jejím základním úkolem je pak **ochrana zájmů dítěte**.

Právo dítěte na pravidelné, osobní kontakty s oběma rodiči je deklarováno v Úmluvě o právech dítěte, schválené OSN a je zdůvodněno celou řadou výzkumů. Omezení by přicházelo v úvahu jedině, kdyby jeden z rodičů ohrožoval dítě fyzicky nebo prokazatelně ohrožoval jeho psychosociální vývoj.

O úpravě poměrů nezletilých dětí rozhoduje výhradně soud. Sociální pracovníci sledují situaci tak či onak ohroženého dítěte a mohou využívat kroků a opatření, určených k nápravě situace. Nejčastěji jde o pohovor s rodiči, směřující k dodržování dohod mezi nimi a samozřejmě také k dodržování eventuálního soudního rozhodnutí. S dalšími návrhy se může orgán sociálně-právní ochrany dětí obracet na soud.

Postavení, činnost a pravomoci orgánů sociálně-právní ochrany dětí jsou upraveny speciálním zákonem (Zákon č. 359/1999 Sb.). Jedná se především o činnosti směřující k ochraně práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, k ochraně jeho oprávněných zájmů a také činnost směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Vzhledem k tomu, že se rodiče nezletilého jako zákonní zástupci dítěte dostávají v rozvodovém řízení do vzájemné kolize, nemůže po dobu řízení ani jeden z nich zastupovat zájmy nezletilého dítěte. V takovém případě musí být nezletilému dítěti ustanoven soudem opatrovník. A právě činnost tohoto opatrovníka je jedna z těch, které vykonávají výše uvedené OSPOD.

A jaká jsou kritéria pro **posouzení kvality výchovných schopností rodičů**?

1. Osobnost rodiče – jde o nejdůležitější kritérium, zahrnující pojmy typu citová zralost, psychosociální zralost či produktivní orientace. Záporně lze hodnotit emoční labilitu, nízkou odolnost proti stresu a narušenou osobnost.

2. Vztah rodiče k dítěti – jde o posouzení různých typů lásky k dítěti, tj. lásku zdravou, zaměřenou na rozvoj a štěstí dítěte a lásku sobeckou, zaměřenou na uspokojení vlastních potřeb. Jde především o schopnost dítěte vidět klady a zápory dítěte realisticky, účast rodiče na základních aktivitách, péči o dítě a schopnost projevovat vůči dítěti emoční vřelost.

3. Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů.

Hodnotí se případné trestné činy rodiče, dále styl rozvodového chování a způsob, jak řeší konflikty a zda-li dodržuje práva dalších osob, včetně práva druhého rodiče na styk s dítětem.

4. Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem.

Jde o rozvinutí předchozího kritéria.

Výhody a nevýhody střídavé výchovy

Pokud se rodiče rozcházejí s rozumem a v klidu a dokáží se domluvit, může být střídavá péče výhodná pro všechny strany včetně dítěte. Tento typ výchovy pak umožní dětem i rodičům optimálně rozložit čas, a to zejména u dvoukariérových manželství. Zjednodušeně řečeno jeden týden se věnovat převážně práci a jeden týden převážně dítěti, což v určitém směru napomáhá předcházet „rodičovské vyhaslosti.“ Zároveň nejde jen o pomáhání či podílení se na výchově a péči o děti. Je to zkrátka půl na půl. Není tu rodič „na neděli“ a na „špinavou práci“.

Na druhou stranu dohodnout se na jednotných výchovných zásadách, na systému, jak dodržovat řád a pravidla, jaké zvolit tresty či odměny, jaké koníčky a kdy dopřát dítěti čas na jeho osobní volno lze totiž jen tehdy, pokud spolu rodiče spolupracují.

Pokud tomu tak ale není a zvláště stojí-li za rozchodem domácí násilí, pak by se o střídavé péči nemělo vůbec uvažovat.

Dítě se tak může stát prostředníkem nejrůznějších intrik, což může zanechat následky i na jeho duši a ohrozit ho tak v jeho dalším vývoji.

Nemluvě o tom, že řešit konflikty neumí každý a většinou to vyžaduje velkou míru tolerance a respektu k druhému. A právě ti, co toto všechno nezvládají, se často dopouštějí domácího násilí. Násilník pak často nerespektuje autority, o potřebách dítěte nemluvě. S takovým člověkem se pak zkrátka domluvit nedá ani na zcela běžných věcech, natož na péči o dítě. O to horší pak je, když to nařídí týranému rodiči soud. Takové rozhodnutí může mít naprosto tragické následky.²⁶

3.5 Vývoj rozvodovosti

Různé společnosti, ba i různé společenské vrstvy se od sebe dosti podstatně liší ve vymezení toho, co všechno má či musí snášet manželský partner, než může začít hledat formální řešení svých manželských problémů a liší se také v tom, jaká jsou sociálně a právně přijatelná řešení už nepřijatelných situací. U nás je jediným právním prostředkem zániku manželství rozvod. Není ovšem ani dnes jediným způsobem konce manželského soužití žijícího páru. Může jím být též *opuštění rodiny jedním z partnerů*, *rodina vyprázdňené skořápky*, kdy pár spolu stále bydlí, ale neposkytuje si již emocionální podporu, nekomunikuje a spolupracuje jen v nejnutnější míře, dále dlouhodobá absence jednoho z manželů či zánik některé z hlavních funkcí manželství pro fyzickou či mentální patologii jednoho z partnerů.

Pravděpodobnost zániku manželství rozvodem u nás stoupá, jelikož česká populace ve svém rozvodovém chování sleduje vzorce chování typické pro celou Evropu.

Za posledních padesát let se u nás rozvodovost zvýšila na čtyřnásobek. Při současném poklesu sňatečnosti vzrostl poměr počtu rozvodů k uzavíraným sňatkům na 53,7 : 100.

---

²⁶Novák, T., Průchová, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha, 2007, s. 61-71.

Rozvod hrozí manželství zejména na jeho počátku a zejména v manželství mladých lidí. Dostí podstatná část z rozvádějících se manželství jsou tedy manželství, která netrvala dlouho. Platí tedy, že čím déle manželství trvá, tím méně pravděpodobně se rozvede. Modální délka trvání manželství ukončeného rozvodem je dva až tři roky. Míru rozvodovosti podmiňuje i míra sňatečnosti. Je-li nižší, je přirozeně nižší i míra rozvodovosti.

Platí, že dvě třetiny ze všech rozváděných manželství jsou manželství s nezletilými dětmi. Např. u 37 % rozváděných párů v roce 2000 bylo v rodině jedno dítě, 24% mělo dvě děti a skoro ve třech procentech rozvedených manželství byly v době rozvodu tři nezletilé děti.

Nikoli bezvýznamná část rozvodů jsou rozvody opakované alespoň pro jednoho v rozvádějícím se páru. Pro každého pátého rozvádějího se je to opakovaná zkušenost a pro dva ze sta dokonce opakovaně opakovaná.

Úroveň rozvodovosti je závislá nejen na délce trvání manželství, nýbrž i na vzdělání manželů. Zatímco na sto sňatků, kde mají snoubenci, kde oba snoubenci mají vzdělání základní či střední bez maturity, případně asi 78 rozvodů takových párů, u vysokoškolsky vzdělaných párů i u snoubenců s maturitou je to jen zhruba 37 rozvodů na sto sňatků.

Navrhovatelkami rozvodu jsou u nás o něco častěji ženy. Převládá nadpoloviční většina všech těchto návrhů. Z toho ovšem nelze vyvozovat, že by ženy měly menší zájem na pevnosti manželského sňatku, spíše je to výrazem toho, že neplní-li manželství své základní funkce, žena má častěji zájem tento svazek ukončit či alespoň dosáhnout finanční podpory pro své děti, o čemž svědčí i fakt, že asi dvacet procent dětí žije v domácnosti jen s jedním z rodičů, přičemž jen v pěti procentech takovýchto domácností nestojí v jejím čele matka.²⁷

Zatímco můžeme říci, že počet rozvodů za první republiky kolísal kolem 4 500 ročně, po přijetí zákona o právu rodinném se počítalo s tím, že rozvodovost prudce vzroste a vyřeší se tak problém dávno nefunkčních manželství, založených pouze na majetkových zájmech. Po přijetí zákona se počet rozvodů zdvojnásobil. Zatímco v letech 1920-1924 činí dle Statistické ročenky 4 658 rozluk ročně, pak průměr z let 1950-1954 činí již 10 535 rozvodů ročně. Rozvodovost tedy prudce narostla, ale již nikdy nepoklesla a až do počátku 90. let rostla téměř lineárně.

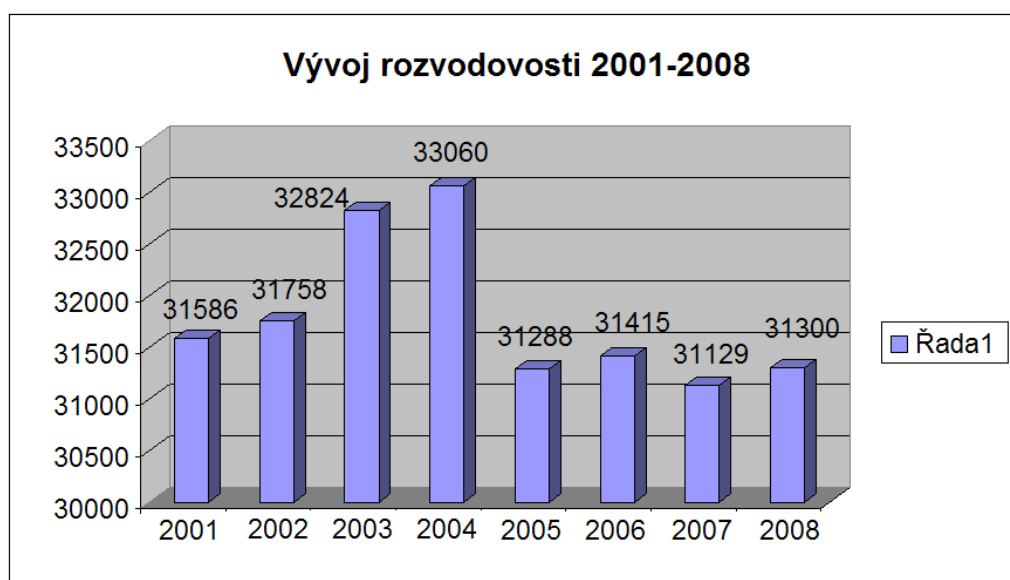
²⁷Možný, I. *Česká společnost*. Praha, 2002, s. 44-46.

Křivka rozvodovosti se zastavila až v roce 1990, kdy dosáhla historického maxima 32 055 rozvodů. V letech 1991 a 1992 došlo k mírnému poklesu rozvodovosti na 29 366 rozvodů v roce 1991 a 28 572 rozvodů v roce 1992, pak zase počty rozvodů začaly mírně narůstat, a to až do roku 1998.

Téměř neuvěřitelný pokles počtu rozvodů po roce 1998 rovněž nenaznačuje, že by se lidé přestali rozvádět, spíše je to důsledkem změny předpisů o rozvodu, která je provázena i celkovým prodloužením rozvodového řízení v případě, že rozvádějící se manželé mají nezletilé děti.

Podíváme-li se do minulosti, tak zatímco v roce 1965 připadalo na 100 sňatků 19,8 rozvodů, v roce 1975 to bylo již 26,9 rozvodů, zatímco v roce 1990 hovoříme již o 35,2 rozvodech a v roce 1995 dokonce o 56,7 rozvodech.²⁸

Míru rozvodovosti v posledních deseti letech ukazuje **Graf č.1:**

Zdroj: ČSÚ. Úhrnná rozvodovost 2001-2008

²⁸Hrušáková, M. *Rozvod a paragrafy*. Praha, 1996, s. 11-14.

4Rozvrat rodiny a jeho důsledky

4.1 Ekonomické a sociální důsledky

Po rozvodu se předpokládá zásadní obrat v permanentně konfliktní situaci, která byla v období rozvratu. Očekává se tedy uklidnění, obnovení duševní rovnováhy a zlepšení podmínek psychického zdraví celé rodiny. Ukončení manželského svazku rozvodem nelze chápat jako jeho prosté přerušení a zmizení, nýbrž jako postupné uhasínání, jako citovou i sociální, někdy velmi pomalou a svízelnou transformaci. Rozvodová praxe však ukazuje, že v naprosté většině manželství pokračuje atmosféra plná napětí a stresu, která se formálně projevuje v často nekonečně opakovaných soudních řízeních o určení styku s dítětem, v soudních sporech o výživné, o majetek apod.

Rozvodem rodičů se velice často ruší vnitrorodinné vztahy, které dítě potřebuje pro svou identifikaci s dospělými, ruší se často zázemí, které má nejraději a kde nalézá největší pocit jistoty a bezpečí.

Všechny stresové situace, kterým je dítě vystaveno v průběhu rodinného rozvratu a rozvodu rodičů, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ke vzniku různých psychopatologických obrazů, ale také k antisociálnímu chování. Mezi těmi dospívajícími, kteří takové chování projevují, jsou nadměrně zastoupeny právě osoby, které prožily těžký a dlouhodobý rodinný rozvrat.

Stejně tak jako má však rozvod své aspekty právní, sociální či psychologické, má i aspekty ekonomické. Můžeme říci, že rozvod obecně přináší i pokles životního standardu rodiny v důsledku úbytku příjmu partnera, který se podílel na společné domácnosti. Nebylo-li manželství bezdětné, má sice dále povinnost podílet se na výchově a výživě svého dítěte, avšak ve většině případů podstatně menší částkou než tomu bylo v době jeho setrvávání v rodině. Nutno podotknout, že spousta partnerů se dnes rovněž placení výživného vědomě vyhýbá, čímž způsobuje členům své rodiny hmotnou nouzi, neboť ti jsou i nadále často závislí na tomto jeho příjmu.

Ani skloubení mateřství a zaměstnání není pro ženu v dnešní době jednoduché, neboť se předpokládá, že člověk bude budovat kariéru a tím dosahovat společenského úspěchu, a to i na úkor své rodiny. Žena se tak rovněž může ocitnout v situaci, kdy bude muset nastoupit do zaměstnání o něco dříve, a to právě z důvodu finanční tísně, která je o to znatelnější, jsou-li v rodině děti.²⁹

---

²⁹Matějček, Z., Dytrych, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte.*

Nejčastější důvody tohoto rozvratu liší tím, jedná-li se o ženu či muže.

Na straně muže se jedná o tyto příčiny:

1.Rozdílnost povah a zájmů.

2.Nevěra.

3.Alkoholismus.

4.Nezájem o rodinu.

5.Zlé nakládání.

6.Sexuální neshody.

Na straně ženy jsou to pak především tyto důvody:

1.Žádná příčina nebyla soudem zjištěna.

2.Rozdílnost povah a zájmů.

3.Nevěra.

4.Nezájem o rodinu.

5.Sexuální neshody.³⁰

Následky si z rozvodové situace dítě nese povětšinou po celý život. Rozdíl můžeme pozorovat pouze ve věku dítěte.

Jedná se celkem o 8 věkových skupin:

1.Děti od prenatálního období do dvou let.

Hrozí předčasný porod, nízká porodní hmotnost, problémy s jídlom a se spánkem, vývojové opoždění.Kojenci pochopitelně rozvod nechápou, citlivě ale reagují, ba přímo odrážejí emoční vyladění rodičů.Platí, že dětem raného věku změny neprospívají, neboť prahnou po stejných podmínkách a rituálech.

2.Děti ve věku 3 až 5 let.

Zde můžeme pozorovat chování odpovídající nižšímu věku než je dítětem dosažený, potíže s usínáním, noční děsy, strach odloučit se od osoby, která o ně pečuje.Dítě stále ještě nechápe situace spojené s rozvodem. Mohou vzniknout úzkostné prožitky vlivem strachu z opuštění rodiči.

---

³⁰Hrušáková, M. *Rozvod a paragrafy*.Praha, 1996, s. 14.

3. Dítě kolem šesti let.

Zátěž daná nástupem do školy se rozvodem znásobí. Situace výrazně podporuje nesoustředěnost, labilitu nálad. Může se zhoršovat výslovnost nebo se objevit zcela nepřiměřené výbuchy agrese.

4. Děti ve věku 7 až 10 let.

Objevuje se výrazný pocit ztráty. To vyvolává jak pocity smutku, tak i agresivitu. Dítě může trestat své blízké tím, že je odmítá či provokuje.

5. Děti ve věku 11 až 13 let.

Dítě již chápe, co je rozvod. To vede k negativismu, otevřené nebo skryté agresivitě. Může své rodiče vydírat či převrátit role převzetím zodpovědnosti za jednoho z rodičů.

6. Děti ve věku 14 až 16 let.

Pubertální náladovost a labilita zde vlivem rozvodové zátěže vzrůstá. Hrozí pocity úzkosti, deprese, nejistota, zklamání, delikvence, drogy, sexuální promiskuita či strach z budoucnosti.

7. Dítě ve věku 17 až 19 let.

Děti se nechtějí zabývat problémy rodičů. Očekávají, že jim rodič kdykoli vyjde vstříc a podá jim pomocnou ruku, když budou potřebovat. Naopak těžce snášejí situaci, kdy „potřebný“ je naopak rodič. Roste riziko odchodů z domova, jak legálních, tak i útěků a předčasných sňatků.

8. Děti dospělé.

Ačkoliv se to nemusí zdát, i v této době vyvolává rozvod rodičů pocity ztráty, někdy i závidosti a úzkosti. Narušený kontakt s jedním nebo dokonce s oběma rodiči je může záporně ovlivnit později i ve vlastním manželství.³¹

4.2 Finanční podpora rodiny

Zvláště v případě neúplných rodin se ocitáme v situaci, kdy by měl v tomto ohledu pomoci stát formou svých transferů a sociálních dávek, které vyplácí rodině v hmotné či sociální nouzi, ve které se ocitá nejedna žena či muž s dětmi ve své péči.

Převážně na matky samoživitelky byl orientován můj dotazník týkající se situace matky či otce, převážně s dětmi ve své péči po rozvodu. Vycházím ze statistiky, kdy v 90% případů je dítě svěřeno do péče matky a otci je ve většině

---

³¹Novák, T., Průchová, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha, 2007, s. 53-55.

případů stanoveno výživné. To si však vždy řádně neplní a pokud ano, je často tak nízké, že nenaplňuje mnohdy ani základní životní potřeby rodiny, které pak vzniká nárok na sociální dávky či příspěvky v hmotné nouzi. Kdy můžeme stanovit, že se rodina ocitá v hmotné nouzi?

Jedná se o stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální či majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně platí, že si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit, např. vlastní prací a tím se podílet na zvýšení své životní úrovně vlastním přičiněním.

Dávkami, které řeší pomoc v hmotné nouzi jsou:

1. Příspěvek na živobytí.

2. Doplatek na bydlení.

3. Mimořádná okamžitá pomoc.

Příspěvek na živobytí je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Jeho nárok vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí.

Dávka na bydlení jako druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory.

Mimořádná okamžitá pomoc. Zde se jedná o částku určenou osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit.

1. Nejsou plněny podmínky hmotné nouze, ale v případě neposkytnutí pomoci osobě hrozí vážná újma na zdraví.

2. Postižení vážnou mimořádnou událostí, jako je např. živelná pohroma či požár.

3. Nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje.

4. Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby nebo k uhrazení odůvodněných nákladů, souvisejících se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí.

5. Ohrožení sociálním vyloučením, kdy jde např. o situace osob, vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti.³²

---

³²Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů..

Státní sociální podpora

System státní sociální podpory je upraven Zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů.

Podle tohoto zákona se poskytují následující dávky:

- přídavek na dítě,
- rodičovský příspěvek,
- sociální příplatek,
- příspěvek na bydlení,
- dávky pěstounské péče,
- porodné,
- pohřebné.³³

4.3 Dotazník

Dotazníkové šetření jsem provedla v souboru tvořeném 80ti respondenty a respondentkami, převážně majícími dítě v péči. Dotazníky jim byly poskytnuty na Městských úřadech v Benešově u Prahy a v Týnci nad Sázavou, odboru sociálních věcí a dále pak na oddělení orgánu péče o děti.

Jsou určené především pro ženy či muže, mající svěřeno nezletilé dítě do své péče, v menším procentu odpovídali i muži, kteří dítě svěřeno do péče neměli. Samotný dotazník je pak přílohou této práce.

Cílem bylo zmapování situace rozvedených žen či mužů na Benešovsku, a zohlednění ekonomických a sociálních důsledků rozvratu rodiny, vedoucím ke snížení životní úrovně rozvedených rodin s dětmi. Jaká je tedy ekonomická situace zbylých členů rodiny po odchodu partnera a nakolik se změnila?

Plní si otcové výživné dobrovolně? A jsou tyto dotazovaní i přes zhoršení své situace přesvědčení správnosti svého rozhodnutí?

Myslí si většina z nich, že rozchod je jediným řešením, když soužití partnerů již nefunguje? Vypomáhá jim finančně často ještě někdo jiný? To jsou otázky, na něž jsem ve svém výzkumu hledala odpovědi.

Kromě jiného mě také zajímala délka manželství respondentů, jejich věk, rodinný stav a počet nezletilých dětí v péči, jakož i výše jejich dosaženého vzdělání či profesní orientace.

---

³³ Zákon č. 117/1995, Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

4.4 Vyhodnocení ankety

Z vyhodnoceného dotazníku vyplynulo, že na dotazy odpovídalo celkem 80 respondentů, převážně majících dítě v péči, pouze 14ti z nich dítě svěřeno do péče nebylo, z toho 11 mužům a 3 ženám. 45 respondentů, tedy nadpoloviční většina se nacházela ve věkovém rozmezí 30-39 let. Následovala skupina 40-49letých, kterých bylo pouze 19, dále 14 respondentů 20-29letých a pouze 2 z těchto dotazovaných se nacházeli ve věkové skupině 50-59letých.

2 z těchto respondentů ovdověli, nejmenší počet z nich, tedy pouze 4 dotazovaní byli rozvedení opakovaně, 11 z nich bylo svobodných a stejný počet žilo v nesezdaných partnerstvích. 14 dotázaných opakovaně uzavřelo sňatek, přičemž největší počet z nich tvoří 1x rozvedení, a to celkem 38 respondentů.

Drtivá většina všech dotazovaných, tedy 30 respondentů a respondentek mělo v péči pouze 1 dítě, hned potom následovali rodiče se 2 dětmi v péči, a to celkem v 26 případech a nejmenší počet dotazovaných, kterých bylo celkem 10, mělo v péči 3 a více nezletilých dětí.

Spolu s těmito ukazateli jsem také pozornost věnovala délce manželství či soužití partnerů s nezletilými dětmi.

Jak ukládá **graf č. 2**, nejčastější délka manželského soužití se pohybuje v rozmezí 4-6 let, což odpovídá i již uskutečněným výzkumům. V tomto rozmezí se nacházelo 29 respondentů. Hned potom se uplatňují kratší soužití v manželství v rozmezí od 1 roku do 3 let, což opět potvrzuje pravidlo, že čím delší manželství je, tím menší pravděpodobnost jeho zániku. Kratší soužití si vyzkoušelo celkem 19 ze vzorku dotazovaných. Třetí skupinou je skupina, která byla manželi od 7 do 10 let. Jedná se o 18 respondentů. 3 z tohoto vzorku mnou dotazovaných uvedlo jako délku svého manželství 11 až 15 let, 1 respondent nad 15 let, 3 do 1 roku a 7 z dotazovaných společně dokonce ani nežilo.

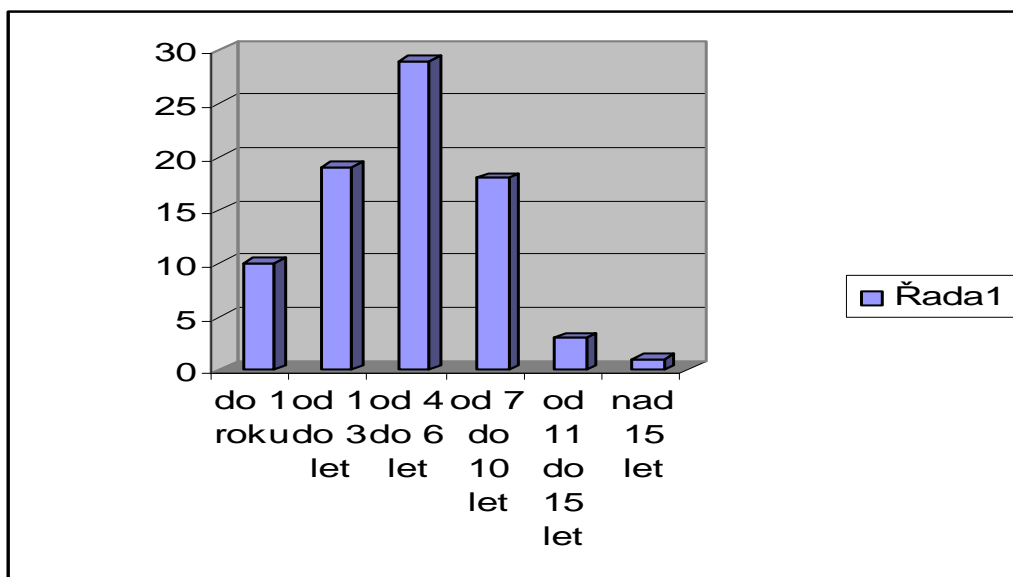
Nejprve jsem se soustředila na ekonomickou situaci respondentů. Jak vyplývá z **grafu č. 3**, pouze 17ti z celkového vzorku 80ti respondentů se výrazně nezhoršila ekonomická situace, a to se ještě ponejvíce jednalo o muže či respondenty nemající dítě v péči. Ostatní dotazovaní zcela určitě na tuto otázku odpovídali kladně.

Téměř v 80% se zhoršila ekonomická situace ženy, která zůstala po rozchodu či odchodu partnera sama se svými dětmi.

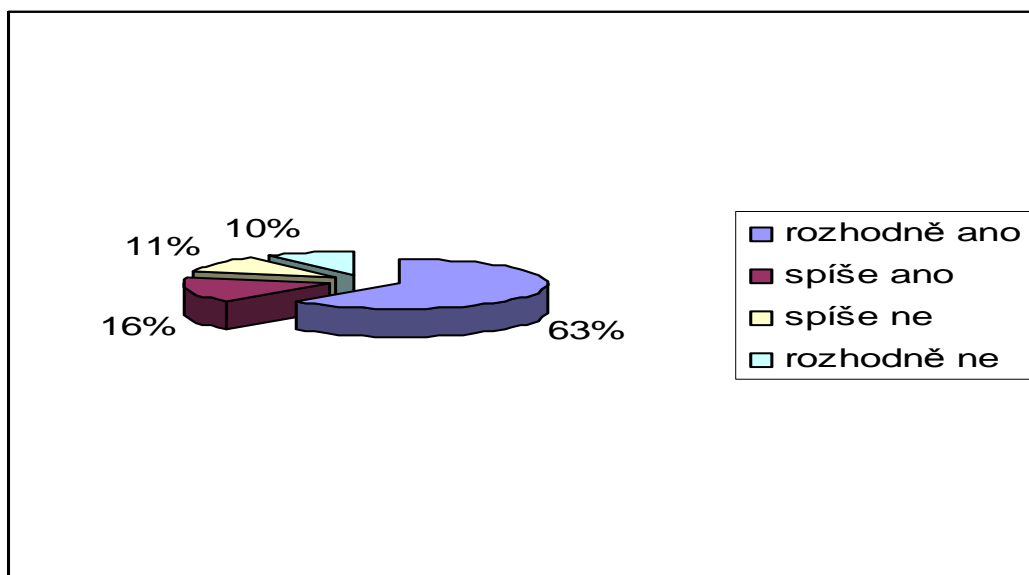
Přesto, jaké máme ukazatele ohledně ekonomické situace, týkající se většinou matek samoživitelek, na otázku, zda-li tito respondenti vidí v případě, když manželství nefunguje, rozchod jako jediné řešení, odpověděli tito dotazovaní

většinou ano. Pouze 15 respondentů si myslí, že rozchod není jediným řešením problémů v manželství.

Graf č. 2: Délka manželství

Graf č. 3: Zhoršila se Vaše ekonomická situace po rozchodu či odchodu partnera/partnerky?

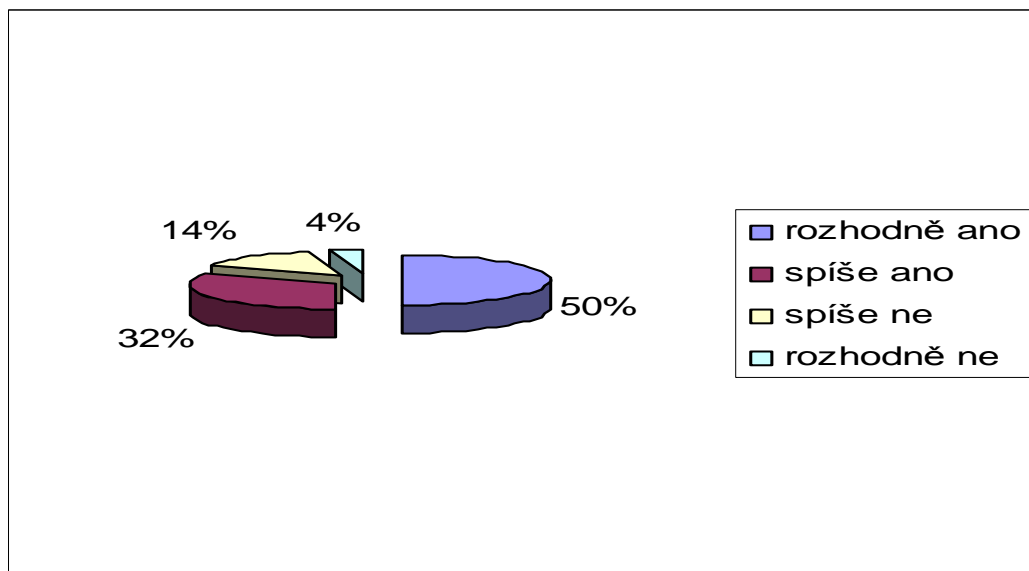

Rovněž jsem zjišťovala možnou finanční podporu dotazovaných respondentů po rozchodu či rozvodu, a to ze strany svých blízkých, rodičů, sourozenců či přátel.

Graf č. 3 nám ukazuje, že skutečně ekonomicky soběstačných bylo pouze 15 respondentů, ostatní respondenti, přesto, že dostávali výživné ze strany svého bývalého partnera, byli přesto do značné míry závislí na svém okolí. To může svědčit i o skutečně malé výši stanoveného výživného, které mnohdy nepokrývá základní potřeby nezletilých dětí. Co se týče výživného, z odpovědí rovněž vyplývá, že řádně

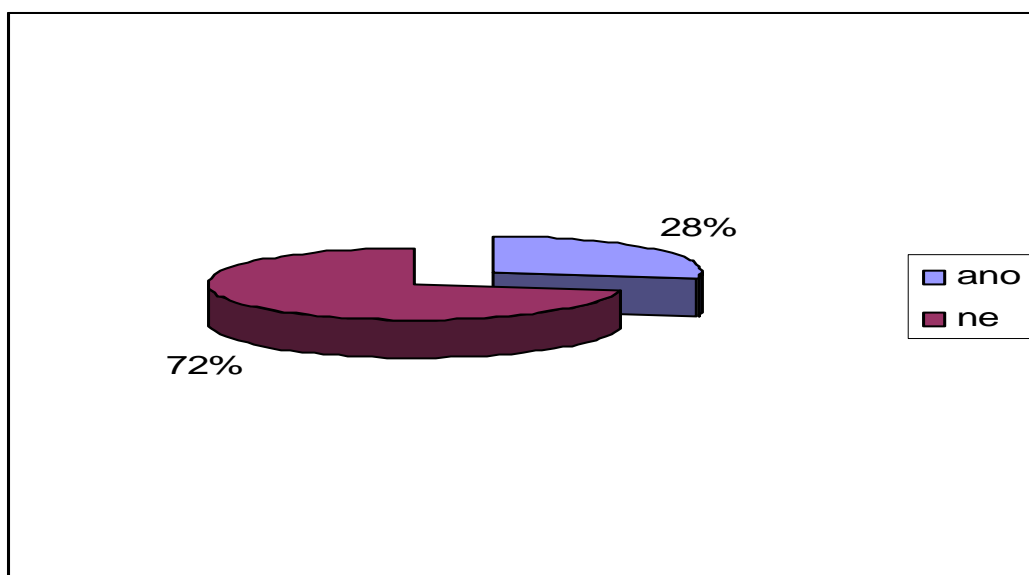
si plnilo svou vyživovací povinností 60% bývalých partnerů či partnerek, 40% tuto svou povinnost dobrovolně neplnilo. Vyjma okolí jsou ženy velmi často závislé na sociálních dávkách, a to celkem 90% všech dotázaných.

Graf č. 4: Domníváte se, že rozchod je mnohdy jediným řešením krize rodiny?

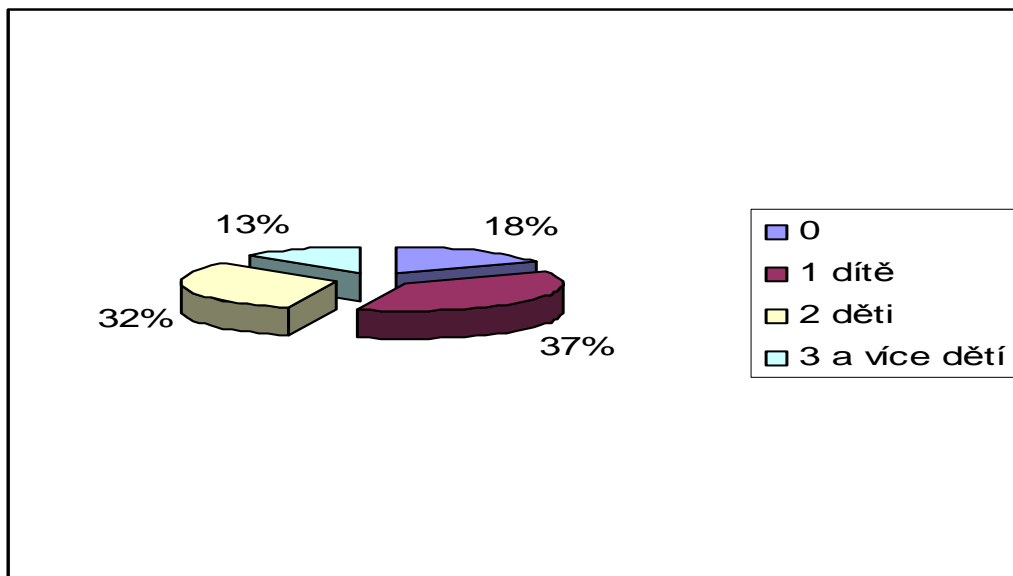

Další otázka směřovala na zjištění případných výchovných problémů u dětí. Mile mě překvapilo, že vyjma čtvrtiny dotázaných neshledávají respondenti ani po rozvodu u dítěte žádné výchovné problémy, jak vyplývá z grafu č. 5.

Graf č. 5: Objevily se po rozvodu u Vašich dětí výchovné problémy?

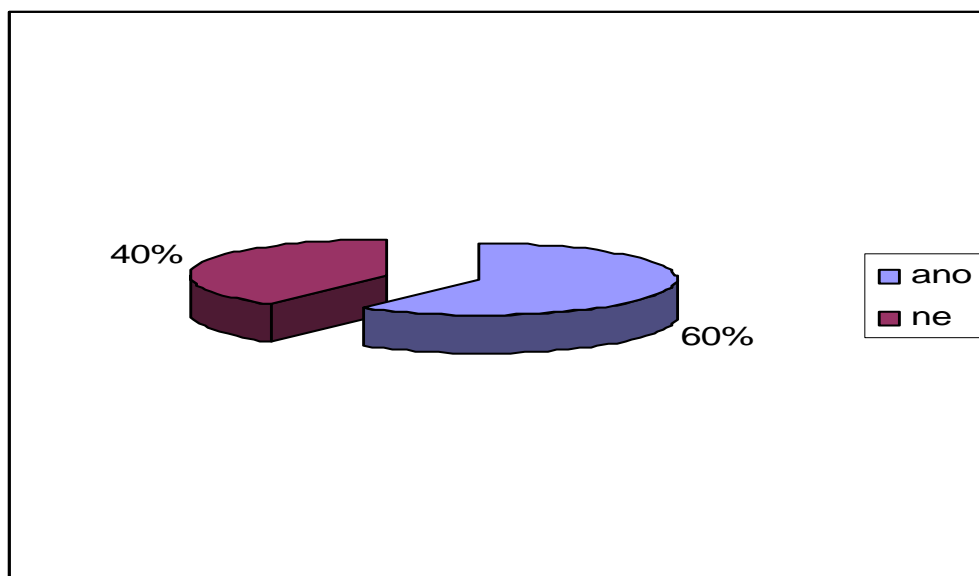

Graf č. 6: Děti v péči rodičů po rozvodu:

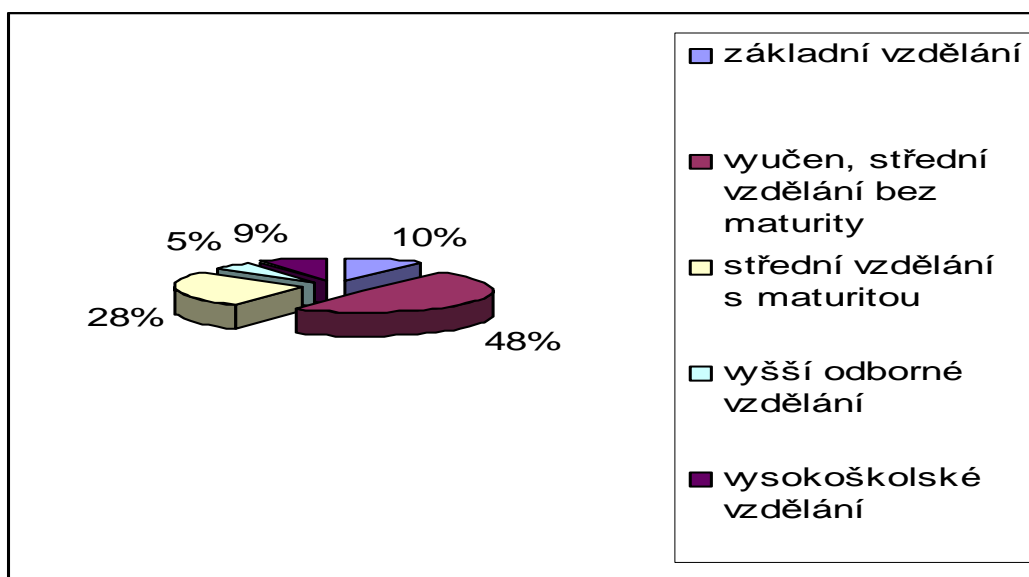
Zajímavé ještě je, jaké procento žen muselo snížit svůj pracovní úvazek z důvodu péče o dítě.

Graf č. 6: Byl/a jste nucen/a snížit pracovní úvazek z důvodu péče o děti?

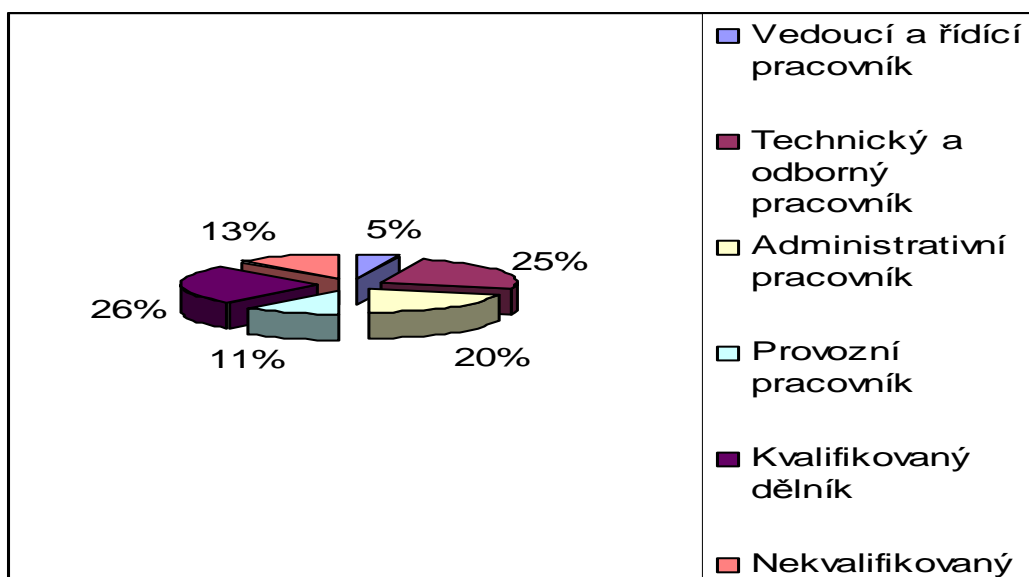
Oproti tomuto výsledku muselo naopak ukončit rodičovskou dovolenou rodičovskou dovolenou dříve pouze 21 respondentů, čili asi jedna čtvrtina všech dotázaných. Většina respondentů tedy i po rozchodu či rozvodu zůstávala dál s dětmi na mateřské dovolené.

Graf č. 7 nám ukazuje vzdělanostní strukturu dotazovaných:

Z grafu je patrné, že nejvíce respondentů, a to 42%, bylo vyučeno, 28% pak mělo střední vzdělání s maturitou, jen 5% vyšší odborné vzdělání, 9% vysokoškolské a 10% základní.

Graf č. 8: Odborná kvalifikace respondentů:

Z dotazníkového šetření tedy vyplývá, že většina, tedy 26% dotázaných byli kvalifikovaní dělníci, což odpovídá i vzdělanostní struktuře dotazovaných, 25% respondentů bylo technickými a odbornými pracovníky, 20% administrativními, 13% nekvalifikovanými dělníky, 11% provozními pracovníky a nejmenší procento, 5% představovali vedoucí a řídicí pracovníci.

Závěr

Rozvod lze chápat jako významnou životní událost v životě lidí s řadou sociálních důsledků, mezi něž patří zejména narušení fungování rodiny a výchovy dětí, ale často i výrazná změna ekonomického i sociálního statusu některých členů původní rodiny, zejména způsobu života, zaměstnání apod.

Růst morální tolerance v této oblasti je spojen s ekonomickým osamostatňováním ženy, důsledkem čehož jsou tzv. neúplné rodiny, které se při rostoucím počtu a nepružné reakci společnosti na jejich potřeby stávají závažným sociálním problémem. Důležité je, zda rodina zakládá dlouhodobý či krátkodobý přechodný stav. Druhé a další sňatky jsou v naší kultuře motivovány relativně vysokou hodnotou partnerského a rodinného života, i když ekonomické a prestižní stimuly nejsou bezvýznamné. Možnost změny životního partnera a příp. i životního stylu pomocí rozvodu je často chápána jako prostor projevu svobodné vůle a preference emocionálních pohnutek před racionálními a praktickými.

Rozvod jako právní akt má v jednotlivých společnostech našeho typu různé podoby, zahrnující různou míru společenské regulace v závislosti na kulturně historickém vývoji i na vývoji legislativy.

V řadě států se stále ještě zjišťuje míra zavinění a vinný partner je sankcionován. Na opačném pólu jsou státy, kde se rozvod povoluje jen na základě vzájemné dohody partnerů. Změny zákona v této oblasti dnes probíhají poměrně rychle.

I u nás se dříve rozlišovaly dvě formy rozvázání manželství. Tou první byl „rozvod od stolu a od lože“, kdy trval právní svazek manželství a rozvedená osoba tedy nemohla uzavřít nový sňatek a rozluka, což bylo právní zrušení manželství, umožňující uzavření nového sňatku.

Dnes již je rozvod povolován i za nesouhlasu jednoho z partnerů ve smyslu dřívější rozluky. Stále však trvá podmínka objektivního prozkoumávání rozvratu manželství. Dosud je však v řadě společností rozvod chápán jako určitý společenský prohřešek či morální manko.

---

³⁴Kalibová, K., Pavlík, Z., Vodáková, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha, 2009, s. 114-116.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literární zdroje

- BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 1. vydání. Praha, Fortuna, 1996. 128 s. ISBN 80-7168-304-3.
- FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČERA, M., VYMĚTALOVÁ, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vydání. Praha, SLON, 2000. 163 stran. ISBN 80-85850-87-7.
- HAMPLOVÁ, D., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S. *České ženy: Vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. 1. vydání. Praha, Sociologický ústav AV ČR, 2003. 108 s. ISBN 80-7330-040-0.
- HRUŠÁKOVÁ, M. *Rozvod a paragrafy*. Praha, Computer Press, 2001. 142 s. ISBN 80-7226-477-X.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vydání. Praha, Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0.
- KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z., VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. vydání. Praha, SLON, 2009. 240 s. ISBN 978-80-7419-012-4.
- KELLER, J. *Nedomyšlená společnost*. 4. vydání. Brno, Doplněk, 2003. 132 s. ISBN 80-7239-091-0.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Praha, Grada, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
- MOŽNÝ, I. *Česká společnost*. 1. vydání. Praha, Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-624-1.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vydání. Praha, SLON, 2008. 324 s. ISBN 978-80-86-429-87-8.
- NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. 1. vydání. Praha, Grada, 2007. 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.
- PECKA, E. *Základy sociologie*. 1. vydání. Dobrá Voda u Českých Budějovic, tiskárna JIE, 2005. 108 s. ISBN 80-86708-07-1.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vydání. Praha, Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
- Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, 3. díl*. 1. vydání. Praha, Nakladatelský dům OP, 1997. 740 s. ISBN 80-85841-33-9.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Uveřejněno v č. 37/2006 Sbírky zákonů na straně 1305, účinnost od 1.1.2007.

Zákon č. 117/1995, Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Uveřejněno v č. 31/1995 Sbírky zákonů na straně 1634, účinnost od 1. 6. 1995.

Zákon 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Uveřejněno v č. 2/2002 Sbírky zákonů na straně 83, účinnost od 7.1.2002.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Uveřejněno v č. 53/1963 Sbírky zákonů na straně 0339, účinnost od 1.4. 1964.

Internetové zdroje

Domácí násilí [online]. 2010. Poslední citace 28. 1. 2010. [Citace 16. 1. 2010]. Dostupné na:

<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/domaci-nasili/r69>.

Domácí násilí [online]. Přehled hlavních změn v nové právní úpravě institutu vykázání. 2010. Poslední revize 28. 1. 2010. [Citace 16. 1. 2010]. Dostupné na:

<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/domaci-nasili/r69>.

Statistická ročenka [online]. Rozvody podle věku a délky trvání manželství. Český statistický úřad. 2010. Dostupné na:

<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/kapitola/0001-09-2009-0400>.

Demografická ročenka ČR [online]. Rozvody podle příčiny rozvratu manželství. Český statistický úřad. 2010. Dostupné na:

<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/4019-09-2008>.

Seznam zkratek

Apod. – a podobně

Atd. – a tak dále

Cca - přibližně

Č. – číslo

Např. – například

Popř. – popřípadě

Sb. – Sbírka

Tj. – to je

Tzv. – tak zvaný

Seznam příloh

Příloha I.: Dotazník

Příloha I.

DOTAZNÍK

Pro potřeby zpracování a vyhodnocení dotazníku odpovězte, prosíme, na následující otázky. Dotazník je anonymní a nebude spojován s Vaší osobou.

1. Rodinný stav:
  - a) svobodný/á
  - b) vdaná, ženatý
  - c) rozvedený/á 1x
  - d) rozvedený/á opakovaně
  - e) nesezdané partnerství

2. Jaký je Váš věk?
  - a) 20-29 let
  - b) 30-39 let
  - c) 40-49 let
  - d) 50-59 let

3. Počet nezaopatřených dětí ve Vaší péči:
  - a) žádné
  - b) jedno
  - c) dvě
  - d) tři a více

4. Délka Vašeho manželství, popř. nesezdaného soužití:
  - a) do 1 roku
  - b) od 1 do 3 let
  - c) od 4 do 6 let
  - d) od 7 do 10 let
  - e) od 11 do 15 let
  - f) nad 15 let

5. Zhoršila se Vaše ekonomická situace po rozvodu či odchodu partnera/ky?
  - a) rozhodně ano
  - b) spíše ano
  - c) spíše ne
  - d) rozhodně ne

6. Pobíráte dávky státní sociální podpory?
  - a) přídavek na dítě: ano x ne
  - b) sociální příspěvek: ano x ne
  - c) příspěvek na bydlení: ano x ne

7. Byl/a jste nucen/a změnit či snížit pracovní úvazek po rozvodu či odchodu partnera z důvodu péče o děti?
- a) ano
  - b) ne
8. Byl/a jste nucen/a z ekonomických důvodů ukončit rodičovskou dovolenou dříve a nastoupit do zaměstnání?
- a) ano
  - b) ne
9. Vypomáhá Vám někdo jiný než manžel/ka či partner/ka ekonomicky např. rodiče?
- a) ano
  - b) občas
  - c) ne
10. Plní Váš bývalý manžel/manželka či partner/partnerka pravidelně vyživovací povinnost vůči společnému dítěti dobrovolně?
- a) ano
  - b) ne
11. Došlo po rozvodu či odchodu partnera/partnerky k výchovným problémům u Vašeho společného dítěte?
- a) ano
  - b) ne
12. Styk druhého rodiče s Vaším společným dítětem probíhá:
- a) jednou za 14 dní na víkend
  - b) dítě máme ve střídavé výchově
  - c) druhý rodič o ně neprojevuje zájem
  - d) nemáme to určeno
13. Pokud vztah nefunguje, domníváte se, že rozchod je jediným řešením, i přesto že jsou ve vztahu děti?
- a) ano, rozhodně
  - b) spíše ano
  - c) spíše ne
  - d) rozhodně ne
14. Kde bydlíte?
- a) obec do 500 obyvatel
  - b) obec od 500 do 1000 obyvatel

- c) obec od 1000 do 2000 obyvatel
- d) obec od 2000 do 5000 obyvatel
- e) obec nad 5000 obyvatel

15. Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?

- a) základní
- b) vyučena, střední bez maturity
- c) střední s maturitou
- d) vyšší odborné
- e) vysokoškolské

16. Jaká je Vaše odborná kvalifikace?

- a) vedoucí a řídicí pracovník
- b) odborný pracovník
- c) technický pracovník
- d) administrativní pracovník
- e) provozní pracovník
- f) pracovník v zemědělství
- g) kvalifikovaný dělník
- h) nekvalifikovaný dělník
- i) osoba samostatně výdělečně činná

17. Pohlaví:

- muž
- žena

ABSTRAKT

ČERNOVSKÁ, M. Rozvrat rodiny jako sociální problém: bakalářská práce. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2010. 75 s.

Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Emanuel Pecka, CSc.

Klíčová slova: rodina, manželství, partnerství, rodičovství, rozvod.

Práce se zabývá rodinou, definicí tohoto pojmu a jejím historickým vývojem. Tedy nelze opomenout ani klasické teorie rodiny. Ukazuje nám manželství nejen jako právní svazek, ale i z pohledu jeho alternativních forem. Představili jsme si, co vše vedlo k tomu, že vzrůstá počet dětí žijících v neúplných rodinách a jaký vliv na toto vše měla emancipace ženy. V práci se dále věnuji aktuálnímu vývoji rozvodovosti a právní úpravě rozvodu, jakožto i jeho příčinám a důsledkům. Pojednává především o rozvratu rodiny, co vše může být za rozvrat považováno jaké jsou jeho důsledky. Praktická část obsahuje dotazníkový výzkum ekonomických a sociálních důsledků rozvodu na rodinu. Zaměřila jsem se na vybrané skupiny respondentů, kterým bylo povětšinou dítě svěřeno do jejich péče.

ABSTRACT

ČERNOVSKÁ, M. *Breakdown of families as a social problem.*

České Budějovice: The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2010.

75 p. Supervisor: prof. PhDr. Emanuel Pecka, CSc.

Key words: family, marriage, relationship, parenthood, divorce.

This work deals with families, the definition of the term and the secular trend of the family during the years. Also the classic thesis can not be forgotten. So the marriage is legal, as its alternative forms. In my work were also written possible reasons, leading to the growing number of divorce rate. Women's career can be one of them. This work also summarizes the historical overview of the laws of marriages and breakdowns, such as divorce developments. What all can be taken as the family breakdown and which reasons can cause it? Which effects, negative and positive can we see at children after the divorce? There were the questions I have asked during my whole work. My research helped me to find the answers for them.

The practical part analyses the social and the economic effects of the divorce. I paid attention to the respondents' situation, who mainly had a child in their care.